

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav Blízkého východu a Afriky

Diplomová práce

Ladislav Kolek

Křesťanští zajatci v Maroku 17. století

Christian Captives in 17th Century Morocco

Praha 2011

vedoucí práce: prof. PhDr. Rudolf Veselý CSc.

Mé osobní poděkování patří vedoucímu práce, panu prof. PhDr. Rudolfu Veselému CSc, za jeho mnohá doporučení, cenné rady, a také za to, že mi pomohl nahlédnout na práci z úhlu zasvěceného čtenáře. Také

zde chci poděkovat PhDr. Josefu Ženkovi, který mi byl už od samotných začátků velkým rádcem, a ochotně mi pomáhal s nacházením zdrojů pro vypracování této diplomní práce. V neposlední míře patří má vděčnost také mé přítelkyni Gábině, která mi po celou dobu byla neocenitelnou duševní oporou, a které jsou věnovány i následující stránky.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 9.9.2011

podpis

Tato práce se zabývá problematikou přítomnosti křesťanských zajatců v Maroku 17. století, přičemž jsou zkoumány všechny hlavní aspekty marockého zajetí. Práce začíná úvodem do historického pozadí doby, a dále chronologicky popisuje samotný akt zajetí, ve kterém hráli hlavní roli korzáři ze Salé, přes popis životních podmínek, kterým křesťané v marockém zajetí čelili, až po možnosti vykoupení, které se jim nabízely.

klíčová slova: Maroko, pirátství, zajatci, křesťané, 17. století, mauláj Ismá'íl, Salé, Republika Bouregreg

x x x

This thesis presents an inquiry into the issue of Christian captives in 17th century Morocco, while the main concern is given to all main aspects of the moroccan captivity. The thesis begins with the introduction to the historical background of the period, which is followed by chronological delineation of the act of being taken captive where the corsaires of Salé took their part, then the living conditions which the Christians had to face during their captivity in Morocco, to the possibilities of redemption which the situation offered.

keywords: Morocco, piracy, captives, Christians, 17th century, Moulay Ismail, Salé, Republic of Bouregreg

Obsah:

Úvod.....	7
1. Historické pozadí.....	11
1.1 Dějiny sa'adského Maroka do r. 1603	11
1.2 Období marocké desintegrace (1603-1666)	14
1.2.1 as-Simlálí.....	15
1.2.2 Andalusané a al-'Ajjáší.....	16
1.2.3 Dilá'íja	19
1.3 Období vlády 'alawíjských sultánů do r. 1727	20
2. Cesty do zajetí	23
2.1 Námořní cesta	23
2.1.1 Aktivity saléských korzárů před r. 1672	23
2.1.2 Aktivity saléských korzárů po r. 1672	26
2.2 Pozemní cesta.....	30
3. Marocké zajetí	32
3.1 Křesťanští zajatci v Maroku před r. 1672	32
3.1.1 Matmúry.....	32
3.1.2 Trh s otroky.....	35
3.1.3 Konvertité před r. 1672.....	37
3.2 Křesťanští zajatci v Maroku po r. 1672	38
3.2.1 Běžní Ismá'ílovi otroci	39
3.2.2 Ismá'ílovi konvertité	45
3.3 Činnost křesťanských misíí a náboženské otázky.....	52
3.3.1 Chronologický vývoj přítomnosti křesťan. misíí v Maroku do r. 1666	52
3.3.2 Křesťanské misie v Maroku mezi lety 1666 a 1727 a jejich činnost	55

4. Vysvobození ze zajetí.....	59
4.1 Možnosti bezhotovostního vysvobození ze zajetí	60
4.2 Vykoupení ze zajetí.....	62
4.2.1 Vykupitelské misie.....	64
4.2.2 Specifika anglického přístupu k problému	66
4.3 Útěky ze zajetí	68
Závěr.....	71
Použitá literatura	74

Úvod:

Cílem této práce je předložit čtenáři co nejucelenější pohled do osudu křesťanských zajatců v Maroku 17. století.

Hlavní podnět k výběru tohoto tématu mi poskytly moje časté návštěvy Maroka, kde jsem pracoval jako turistický průvodce. Měl jsem možnost navštívit jak *qasbu Wdajja*, tyčící se nad ústím řeky Bouregreg, která mi učarovala, tak staré centrum Miknásu s rozvalinami nekonečných Ismáílových paláců. Dnes už si člověk dokáže jen těžko představit, co všechno se zde odehrávalo. Zajímalo mne, co všechno tyto evropské zajatce v Maroku čekalo a v jakém to muselo být kontrastu s dneškem, kdy se zde všichni můžeme volně procházet. Rozhodl jsem se tedy s touto tematikou seznámit co nejlépe, a tato práce je výsledkem mého studia.

Volba 17. století, jako časového období, také nebyla určena náhodným výběrem. Během tohoto století totiž dosáhla problematika křesťanských zajatců na marockém území svého nezpochybnitelného vrcholu, který se dá rozdělit do dvou etap, které vymezují dvě největší panovnické osobnosti pozdně středověkého Maroka. První etapa začíná roku 1603 smrtí největšího z panovníků sa'adské dynastie, Ahmada al-Mansúra, zatímco ta druhá na ni pak navazuje od roku 1672, kdy se k moci dostala nejvýraznější osobnost ze sultánů 'alawíjské dynastie, mauláj Ismáíl. Je však nutné dodat, že toto druhé období končí až smrtí tohoto panovníka roku 1727, což tedy práci dává přesah i do století osmnáctého, a činí z mnou použitého pojmu „17. století“ pojem časově poněkud širšího významu. Obě období měla svá politicko-spoločenská specifika, která měla přímý dopad na osud křesťanských zajatců.

Zdroji pro zpracování této práce jsou především nejnovější anglicky a arabsky psané studie, které tuto problematiku mapují vždy z určitého úhlu a do omezené míry, nebo předkládají informace z dobových svědectví navrátilců, či různých státních listin, memorand,

žádostí a dopisů. Mezi arabskými studii to byla například kniha Hasana Amíliho *Al-Ġihād al-Baḡrī bi Maṣabb Abī Raqrāq : Ḥilāl al-Qarn al-Sābi‘ ‘Ašar al-Mīlādī*, která se široce věnuje problematice saléských korzárů, nebo práce Badi‘y Charrázi, *Tārīḥ al-Kanīsa al-Naṣrānīja fī al-Maġrib al-Aqṣā*, mapující přítomnost křesťanů v Maroku. Velkým zdrojem informací k otázce křesťanských zajatců v Maroku po roce 1672 je práce Gilese Miliona, *Bílé zlato*, ve které její autor zkoumá tuto problematiku na pozadí dochovaného příběhu Thomase Pellowa, který byl zajat saléskými korzáry, odveden do Ismá‘ílova Miknásu, kde po své konverzi dosáhl vysokých postů na sultánově dvoru. Tato práce je velkým zdrojem zajímavých informací, i když je psána poměrně populární formou a od vědecky hodnotné studie ji dělí fakt, že v ní schází důsledně rozepsaný poznámkový aparát. Vynikajícím úvodem do studia problematiky zajatých křesťanů ve Středozeří je také úvod Nabíla Matára v knize *Piracy, Slavery, and Redemption : Barbary Captivity Narratives from Early Modern England*. Nejnovější prací na téma křesťanských zajatců v Maroku za vlády mauláj Ismá‘íla je především práce Leily Maziane, *Salé et ses corsaires, 1666-1727*. Nejčerstvějším zdrojem pro tuto práci je také článek Johna Flanneryho, *The Trinitarian Order and the Ransom of Christian Captives*, který byl v rámci časopisu *Al-Masāq : Islam and the Medieval Mediterranean* vydán teprve v srpnu 2011. Dodatečně je třeba také zmínit vynikající práci Jamila Abun-Nasra, *A history of the Maghrib in the Islamic period*, ze které byla čerpána většina informací pro úvodní kapitulu, která se věnuje historickému pozadí zkoumané problematiky.

Shrnutím informací získaných z těchto zdrojů jsem tedy chtěl dosáhnout komplexního pohledu na problematiku, který je zásadní při jejím vyhodnocování. Tato práce se tak věnuje nejen životním podmínkám, které na křesťanské zajatce v Maroku čekaly, ale odpovídá také na otázky, jak se tito Evropané do zajetí dostali, jaké zde měli možnosti pro náboženskou praxi, jak mohli své situace co nejlépe využít, či jakými způsoby se ze zajetí mohli dostat. Tato témata jsou řazena chronologicky z pohledu zajatců, a práce tedy postupně objasňuje celý proces od aktu zajetí, přes pobyt v zajetí, až po vykoupení. Pokud to situace umožňuje, je každé takové téma

dále rozděleno na již zmiňované dvě časové etapy, tedy období mezi lety 1603 a 1672, a navazující období mezi lety 1672 a 1727.

V tomto úvodu bych se také rád dotkl některých problémů, na které jsem v průběhu práce na této studii narazil. V první řadě to je otázka použití určitých pojmů, označení, a jejich odvozenin. Jednou takovou otázkou je nevhodnost slova *pirát*, které je často v literatuře používáno. Marocké námořní výpravy byly během sledovaného období téměř vždy pod kontrolou nějakého státního zřízení, které ze zisku těchto výprav čerpalo svůj podíl. Nazývat tak strůjce námořních výprav *korzáry* lépe odpovídá marocké realitě 17. století. V dnešní době také pojem *pirát* nabyl i dalšího negativního nádechu ve spojení se softwarovým pirástvím.

Dalšími spornými pojmy mohou být *zajatec* a *otrok*. Těchto pojmů jsem ve své práci užíval podle období, o kterém jsem mluvil. Je nesporné, že zajatí křesťané byli za vlády mauláj Ismá'íla *otrok*y srovnatelnými s Afričany, kteří byli v téže době používáni v Americe. Museli snášet ty nejhorší životní podmínky a byli určeni téměř výhradně pro práci, kterou mnohdy vykonávali až do své smrti na miknaském staveništi. Křesťané pobývající v Maroku před rokem 1672 žili sice rovněž v otřesných podmínkách a byli často používáni pro výkon těžkých prací, ale zároveň ve vzduchu neustále visela možnost jejich vykoupení, už jen proto, že získání výkupného bylo hlavní motivací korzárů, kteří je zajali. Proto v souvislosti s touto první etapou přítomnosti zajatých křesťanů v Maroku mluvím o *zajatcích*, a ne o *otrocích*.

Sporné se taky může zdát, že jsou v předložené práci popisovány kromě osudů křesťanských zajatců také osudy jejich druhů, kteří konvertovali k islámu, a stojí tak vlastně mimo naši problematiku. Otázka konverze je ovšem otázkou lidské duše, která je neuchopitelná. Proto není ani jistota, jestli byly proběhlé konverze motivovány opravdovou touhou zřici se křesťanství, nebo jen odpovídaly potřebě zlepšit své žalostné postavení v nové společnosti. Jak dokládají mnohé životní příběhy, konvertité nebyli svému novému náboženství příliš oddáni, a po návratu do své vlasti se islámu zřekli úplně.

Pokud jde o jazykové otázky, konkrétně přepis místních jmen, držím se v této práci jejich běžně užívaných českých či francouzských variant, jako například *Bouregreg* namísto *Abū Rāqrāq*, nebo Marrákeš místo *Marrākuš*. Méně známá arabská vlastní jména jsou přepisována ZDMG transkripcí jejich spisovných variant, zatímco vlastní jména příslušníků evropských národů se drží jejich národních a dobových variant.

1. Historické pozadí

Abychom lépe pochopili problematiku křesťanských zajatců v Maroku 17. století, je nezbytně nutné seznámit se s historickými událostmi a politickým vývojem, které tomuto století předcházely, a které jej doprovázely. Maroko zažilo v 17. století bouřlivé období zvrátů. Vrcholící sa'adská dynastie se ihned po smrti Ahmada al-Mansúra v roce 1603 dostala do rozkladu, který trval až do nástupu dodnes vládnoucí marocké dynastie 'Alawíjců. Těm se za vlády mauláj Ismá'íla (1672-1727) podařilo marocká území znovu sjednotit, a přimět jejich obyvatelstvo k respektování centralizované státní moci. Mezitím byli ze Španělska vypuzeni další muslimové a židé, kteří se usídlili mimo jiné i v Maroku. Tato skutečnost měla nedozírné důsledky jak pro tuto zemi, tak i pro celou Evropu.

1.1 Dějiny sa'adského Maroka do roku 1603

Dějinné události počátku 17. století v Maroku začínají rozkladem sa'adské moci. Arabská dynastie sa'adských šarífů¹ se moci chopila roku 1554 a nominálně vládla až do roku 1659. Hlavním impulzem pro jejich mohutný a rychlý vzestup bylo pronikání Portugalců a jejich opakované pokusy o ovládnutí oblastí severní Afriky. Na přelomu 15. a 16. století začali na marockém pobřeží budovat pevnosti², které sloužily mimo jiné i jako opěrné body při podrobování tamních kmenů. Postupně se tedy začali usazovat i ve vnitrozemí. Sílicímu portugalskému vlivu a jejich postupné expanzi nebyla tehdy vládnoucí berberská dynastie Wattásovců schopna zabránit, čehož využily arabsko-berberské kmeny žijících v oblasti řeky

¹ sa'adská dynastie patřila mezi šarífy, tedy potomky Proroka Muhammada.

² Mazagan a další.

Dar'a³ k povstání. Do jejich čela se postavil arabský kmen Sa'adovců, který v roce 1511 zahájil intenzivní postup proti evropské přítomnosti v oblasti. Ten vyvrcholil vyhnáním Portugalců z jejich pevností, s výjimkou Tangeru, Ceuty a Mazaganu⁴. Nespornými vládci Maroka se Sa'adovci stali roku 1554, kdy se vládci Muhammadu aš-Šejchovi podařilo v bitvě u města Tadla pobít alianci zbývajících Wattásovců s osmanskými Turky. Založil tak novou vládnoucí dynastií se sídlem v Marrákeši.

Situace na sa'adském dvoře se zkomplikovala v roce 1576, kdy 'Abdalmalik s osmanskou pomocí sesadil z marockého trůnu Muhammada al-Mutawakkila (1574-1576). Ten se se svou situací nechtěl smířit a hledal vojenskou pomoc u mladého portugalského krále Sebastiána I., který v této záležitosti spatřil možnost křížové výpravy, kterou by mohl získat zpět opěrné body na marockém pobřeží. Sebastiánově rozhodnutí také napomáhalo vědomí, že Osmanská Říše byla po porážce v námořní bitvě u Lepanta v roce 1571 výrazně oslabena. Ke střetu obou stran došlo 4. 8. 1578 u Ksar el-Kebir⁵ a bitva, známá jako "Bitva tří králů", skončila vítězstvím marocké armády 'Abdalmalikovy. V bitvě padl kromě portugalského krále a jeho spojence Muhammada al-Mutawakkila i sám sultán 'Abdalmalik. Přežil ovšem 'Abdalmalikův bratr a následník trůnu Ahmad, kterému se zároveň podařilo opustit spolupráci s Osmany a z bitvy tak vyšel jako absolutní vítěz. Protože Sebastián za sebou nezanechal žádné potomky, znamenala tato bitva pro Portugalsko konec dynastie Avis, a víc než půl století trvající politické sloučení se Španěly do Iberské Unie, ovládané Filipem II.⁶

Tato bitva byla důležitým mezníkem v dějinách sa'adské vlády v Maroku, protože se díky ní k moci dostal schopný vládce, kterému se v rukou octla rozsáhlá válečná kořist v podobě

³ řeka v jižním Maroku, přepisovaná též někdy jako Dra'a.

⁴ dnešní El-Jadida; menšího významu byla také portugalská přítomnost v přístavu Anfa, který je dnes součástí Casablanky.

⁵ známý také jako Alcácer-Quibir.

⁶ Abun-Nasr. 214.

zajatců, mezi nimiž byla většina portugalské šlechty. Jejich výkupné bylo ohromné a umožnilo Ahmadu al-Mansúrovi⁷ financovat své podniky. Situaci tomuto sa'adskému panovníkovi ulehčoval také fakt, že už bylo marocké pobřeží jeho předchůdci výrazně očištěno od evropské přítomnosti. Španělé, kterým byla předána zbylá portugalská *presidios* na marockém pobřeží, hodlali setrvat ve *statu quo*⁸. Al-Mansúr se proto mohl soustředit na konsolidaci své moci, budování paláců v Marrákeši a na výboje na jih.

Je nesporné, že sa'adské Maroko dosáhlo za Ahmada al-Mansúra (1578-1603) svého vrcholu. Marocká území byla po dlouhé době opět sjednocena a obchod tak zažíval rozkvět. Přes tuto jednotu ale al-Mansúr z vnitřního hlediska čelil nedostatku poslušnosti ze strany elitních obyvatel tradičních mocenských center, jako byl především Fes, který zůstával centrem intelektuálního a duchovního odboje i po celá následující století. Z vnějšího hlediska se pak al-Mansúrovo Maroko muselo vymezovat především proti zájmům Osmanské říše z východu. Osmanská hrozba byla po vyhnání Portugalců sa'adskými sultány vnímána jako nebezpečí minimálně srovnatelné s tím přicházejícím z Pyrenejského poloostrova. Sa'adští vládcové chovali k Osmanské říši jistou směsicí obdivu a strachu zároveň. Sám Ahmad al-Mansúr strávil před svým nástupem na trůn 17 let v osmanském Alžírsku a Istanbulu, což na něm zanechalo následky. Za jeho vlády, která trvala až do roku 1603, došlo k reformě armády po osmanském vzoru. Byli povoláni osmanští instruktoři, výrazně se rozšířilo používání palných zbraní, a částečně se přešlo na osmanské armádní názvosloví⁹. Tyto modernizace výrazně dodaly sa'adským jednotkám bojeschopnosti, které Ahmad al-Mansúr využil, když podnikl roku 1591 výpravu na jih do oblastí dnešního Mali, kde rozbil Songhajskou říši, ovládl město Timbuktu a takto se v Západním Súdánu zmocnil obchodu s černými otroky a zlatem, které měnil za sůl z taghazských dolů. Sa'adská nadvláda v Subsaharské Africe však nebyla nijak stabilní a po roce

⁷ Ahmad si po vítězství v Bitvě tří králů vysloužil přídomek „*al-Mansúr*“, což znamená „*Vítězný*“.

⁸ Abun-Nasr. 215.

⁹ Ibidem.

1618 již ani nebyli maročtí místodržící v Timbuktu jmenováni z Marrákeše¹⁰. Z hlediska mezinárodní politiky se Ahmadu al-Mansúrovi dařilo hájit marockou nezávislost diplomatickým balancováním mezi mocenskými zájmy Španělska a Osmanské říše. Po vytěsnění Portugalců z pobřeží byl také v Maroku patrný výrazný nárůst anglického a holandského vlivu v oblasti obchodu s komoditami.

1.2 Období marocké desintegrace (1603-1666)

Ihned po al-Mansúrově smrti se mezi jeho potomky rozhořel boj o nástupnictví, který způsobil rozdělení země na dvě části s centry ve Fesu a Marrákeši.

Feské království nedosahovalo významu toho marrákešského a trvalo pouze do roku 1627. Nejprve se vlády nad městem a jeho okolím ujal Zajdán (1603-1604), který se později nadlouho usadil v Marrákeši. Na feském trůnu jej vystřídal mezi lety 1604-1613 Muhammad aš-Šejch al-Ma'mún, který sa'adskou dynastii z náboženského hlediska zcela zdiskreditoval tím, že v rámci boje o svůj trůn požádal Španěly o vojenskou pomoc proti Zajdánovi. Odměnou za tuto podporu, která ve skutečnosti ani nakonec z Iberského poloostrova nepřišla, umožnil al-Ma'mún roku 1610 Španělům převzetí přístavního města Larache. Stigma zrady si pak s sebou nesl i al-Ma'múnův syn, 'Abdalláh, který se moci chopil poté, co byl jeho otec roku 1613 zavražděn. Roku 1623 nastoupil ve Fesu 'Abdalláhův bratr 'Abdalmalik, který už ovšem stejně jako jeho předchůdce neměl téměř žádnou faktickou moc¹¹.

V Marrákeši se nejprve vlády ujal Abú Fáris (1603-1606), poté jej pravděpodobně mezi lety 1606-1608 vystřídal 'Abdalláh, kterého z bývalé metropole vyhnal Zajdán. Deprivovaný

¹⁰ Abun-Nasr. 217.

¹¹ již 'Abdalláh si musel vstup do Starého Fesu vynutit jedině silou. Abun-Nasr. 220.

‘Abdalláh pak mezitím v roce 1609 Abú Fárise uškrtil¹². Zajdán dosáhl ze všech al-Mansúrových potomků v Marrákeši největšího úspěchu, když vládl téměř nepřetržitě až do roku 1627. Dokonce byl i ze strany evropských mocností uznáván za vládce Maroka¹³. Postupem času se ale jeho autorita také stávala pouze nominální. Roku 1612 jej z Marrákeše vypudil náboženský vůdce s mesianistickými sklony, Ahmad Abú Mahallí, proti kterému se Zajdánovi podařilo nalézt spojence v Jahjá al-Hahím, který Zajdánovi zajišťoval za pomoci nábožensky militantního kmene al-Hahú z pohoří Daran vojenskou podporu až do roku 1626¹⁴. Brzy po Mahallího porážce začal Zajdánovu vládu v oblasti Sús¹⁵ ohrožovat další protihráč – ‘Alí Hassún as-Simlálí, který ze svého centra v Ilighu zorganizoval hnutí džazúlských berberů s cílem jednou provždy se Zajdána zbavit. Ten se však u moci udržel až do své smrti roku 1627. Na trůnu jej vystřídal ‘Abdalmalik (1627-1631), po něm Muhammad al-Walíd (1631-1636), dále pak Muhammad aš-Šajch al-Asghar (1636-1654) a za posledního sa‘adského vládce je považován Ahmad al-‘Abbás (1654-1659). Všichni tito Zajdánovi potomci už ovšem nevykonávali reálnou moc a od úplné likvidace je zřejmě chránil jen fakt, že byli šarífy.

Destabilizace sa‘adské moci po roce 1603 přinesla Maroku výrazný úpadek mezinárodního i vnitřního obchodu. Umožnila však také vznik nových militantních hnutí, která si uzurpovala zkomírající sa‘adskou moc a postupně ji eliminovala.

1.2.1 as-Simlálí

V jižním Maroku to byl již zmíněný ‘Alí Hassún as-Simlálí, jemuž se brzy po smrti Zajdána podařilo ovládnout celou oblast Sús, ke které pak ještě připojil údolí řeky Dar‘a a mezi

¹² DE LA VÉRONNE, Chantal. Sa'dids. In *The Encyclopaedia of Islam*. C.E. Bosworth, E. van Donzel, W.P. Heinrichs, G. Lecomte. 2nd ed. Vol. VIII. Leiden : E.J. Brill, 1995. s. 724. ISBN 90-04-09834-8.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Abun-Nasr. 220.

¹⁵ planina rozkládající se mezi pohořími Vysoký Atlas a AntiAtlas. Hlavními centry oblasti jsou Agadir a Taroudant.

lety 1631-1640 ovládal také oblast Tafilaltu¹⁶. As-Simlálího panství částečně obnovilo obchod se subsaharskou Afrikou, který po al-Mansúrově smrti výrazně upadl. Tímto si zajistil zájem evropských obchodníků, kteří s novým súským královstvím začali čile obchodovat a zajistili mu dodávky zbraní¹⁷.

1.2.2 Andalusané a al-‘Ajjáši

Nejvýznamnější událostí počátku 17. století bylo pro Maroko rozhodnutí španělského krále Filipa III. vysídlit zbylé *Morisky*¹⁸ mimo poloostrov. Toto vyhnání probíhalo v několika vlnách mezi lety 1609 až 1614, kdy bylo ze Španělska vypuzeno celkem 300 až 600 tisíc lidí¹⁹. Andalusané, jak je Maročané nazývali, se v Maroku usazovali buď v centrech sa‘adské moci (Fes a Marrákeš), nebo na jejích okrajích (Tetuán a Salé). V Salé se nově příchozí Andalusané usazovali především na levém břehu řeky Bouregreg, a to ve staré almohádské *qasbe*²⁰, která zde stála na místě původního Ribátu. Kolem této *qasby* si začali budovat své vlastní město, které nazvali Nové Salé²¹. Zatímco se většina Maroka topila v politickém chaosu, příchod Andalusanů do ústí Bouregregu přinesl oživení lokální ekonomiky a výraznou demografickou změnu. Andalusané totiž v nově vzniklém souměstí, kterému se nadále souhrnně říkalo Salé, tvořili 80% obyvatel. To vedlo ke sporům a třenicím mezi nimi a starousedlíky, mezi které se Andalusané nebyli schopni nikdy plně začlenit. Splynutí s novým prostředím bránila i skutečnost, že Andalusané

¹⁶ Tafilalt je jihovýchodní oblast Maroka, tvořená soustavou oáz především podél řeky Ziz. Centrem oblasti bylo tradičně město Sidžilmása (dnešní Rissáni), které bylo také hlavním městem stejnojmenného středověkého berberského království, které bylo mezi lety 758-1055 významným střediskem transaharské obchodní cesty. TERRASSE, M. Sidjilmāsa. In *The Encyclopaedia of Islam*. C.E. Bosworth, E. van Donzel, W.P. Heinrichs, G. Lecomte. 2nd ed. Vol. IX. Leiden : E.J. Brill, 1997. s. 545-546. ISBN 90-04-10422-4.

¹⁷ Abun-Nasr. 222.

¹⁸ termín převzatý ze španělštiny označující potomky andaluských muslimů.

¹⁹ Amílí. 37.

²⁰ *qasba* označuje pevnost, někdy i celé opevněné město.

²¹ andaluské Nové Salé dnes odpovídá historickému centru Rabatu.

ještě mnoho let po svém vysídlení mezi sebou mluvili kastilsky, a na stežně svých lodí často vyvěšovali španělské vlajky²².

Poté, co museli Andalusané násilně opustit svou rodnou zemi a často v ní zanechat i své malé děti, byli silně protišpanělsky naladěni²³. To je spolu s faktem, že v nové domovině těžko nalézali práci, vedlo k zahájení korzářských námořních výprav, cílených proti Španělům. Do této činnosti se zapojovali i ti, kteří ve Španělsku žili zcela běžným životem a živili se poctivě. Příkladem může být Abul-Ali, který se v jihošpanělském městě Osuna živil prodejem uhlí, zatímco v Salé se podílel přímo podílel na drancujících námořních výpravách²⁴. O námořním *džihádu*, jak jsou tyto námořní výpravy Maročany nazývány, se brzy začalo mluvit i v Evropě. V dubnu roku 1610 se francouzský vyslanec v Madridu ve zprávě adresované králi Henrymu IV. zmínil, že „někteří z Andalusanů, kteří se uchýlili do Severní Afriky, už připravili několik lodí, a pustili se do podnikání námořních válečných výprav, používajíce lodí, které zajali“²⁵.

Pád přístavního města Ma'múra²⁶ do rukou Španělů v srpnu 1614²⁷ měl pro další vývoj Salé, coby korzářského přístavního města, velký význam. Z Ma'múry totiž do Nového Salé dorazila vlna přistěhovalců, mezi nimiž byli i angličtí piráti, kteří se pak spolu s Andalusany chopili saléského přístavu a pokračovali ve svém řemesle²⁸. V Novém Salé byly postaveny paláce,

²² Amīlī. 180.

²³ Matar. 12.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Amīlī. 175.

²⁶ známá jako „*La Mamora*“, odpovídá dnešní al-Mahdíji, vzdálené asi 30km severně od Salé.

²⁷ Abun-Nasr. 222.

²⁸ Amīlī. 181.

lázňe, mnoho domů, byla opravena opevnění, postaveny obranné věže a z Holandska bylo nakoupeno několik obranných děl²⁹.

Obsazení Ma'múry Španěly však Salé přinášelo především negativní důsledky. Blízkost tohoto přístavu znamenala pro Andalusany hrozbu a roku 1615 je přivedla do aliance s Muhammadem al-'Ajjáším, který byl prototypem věčného nábožensky motivovaného bojovníka proti Evropanům v Maroku. Al-'Ajjášího vojska, která měla převážně oporu v arabských kmenech, poté vedla ne příliš úspěšné útoky na evropská presidia severně od Salé³⁰. Roku 1621 došlo dokonce ke společné vojenské akci Andalusánů a al-'Ajjášího, kdy byla na Ma'múru Andalusany uvalena námořní blokáda, zatímco ji al-'Ajjášího pozemní vojska blokovala zevnitř³¹. Když ale al-'Ajjáší postupem času ovládl celou oblast Gharbu³², nabyl i jeho vztah k Salé nadřazenosti, což zapříčinilo, že i sami Andalusané se al-'Ajjášího začali obávat. Od roku 1631 mu proto přestali poskytovat podporu v jeho výpadech proti Evropanům, a jakmile se na marocké scéně objevil nový silný hráč, dilá'ijské hnutí, Andalusané proti al-'Ajjášímu povstali. Roku 1641 pak ve spolupráci s dilá'ijským hnutím Andalusané dosáhli al-'Ajjášího odstranění.

Al-'Ajjáší však pro Salé nikdy nepředstavoval takovou hrozbu, aby odvrátil jeho bouřlivý rozvoj coby korzářského přístavu. Hlavní rozkvět toto město zažívalo především mezi lety 1627 a 1640, kdy se zde hovořilo o takzvané Republice Bouregreg, tedy fakticky samostatným státním útvaru, ekonomicky stojícím na aktivním zájmu Evropanů a jejich lodí, a jejich následném prodeji. Město se brzy stalo magnetem pro různé dobrodruhy, obchodníky se zbožím, či pašeráky

²⁹ tou dobou byla Republika spojených nizozemských provincií tradičním spojencem korzářů ze Salé. Do Maroka tajně dodávali materiální a někdy i lidské zdroje. Podle Emily Gottreich byli tito Holanďané především Španěle, a konkrétně nejčastěji španělští sefardští Židé, kteří byli ze Španělska vypuzeni. Gottreich. 296.

³⁰ al-'Ajjášího útoky byly vedeny především na Ma'múru, Al-'Ará'íš a Tanger. Abun-Nasr. 222.

³¹ Amílí. 178.

³² Gharb je jedním z tradičních regionů Maroka. Rozkládá se od Miknásu na západ, a zahrnuje města jako Salé a Wazzán.

zbraní. Korzárské výpravy Andalusanů se totiž postupně přesunuly z napadání španělských lodí při marockém pobřeží k napadání evropských flotil křižujících celý Atlantik. Je samozřejmostí, že se tyto aktivity pro Salé'any brzy staly velice výnosnými. V čele této „republiky“ byl každoročně volený místodržící, který se opíral o radu starších, známou jako *díwán*³³. Republika Bouregreg byla také častým cílem evropských pirátů, kteří zde, jak bychom řekli dnešními slovy, „udělali kariéru“³⁴.

1.2.3 Dilá'ija

Největšího mocenského úspěchu dosáhla v tomto období Dilá'ija, která byla původně náboženským hnutím, formujícím se kolem náboženského střediska Dilá' v pohoří Střední Atlas. Dilá'ija se stala politicko-mocenským hnutím pod vedením Muhammada al-Hádždže (1636-1668), který v Dilá' vybudoval opevněné hlavní město a utvořil profesionální armádu berberských válečníků. S tou roku 1638 porazil vojska sa'adského sultána Muhammada aš-Šejcha al-Asghara, čímž dal Sa'adovcům najevo svou dominanci. Aniž by al-Hádždž rovnou využil příležitosti a nadobro se sa'adských šarífů zbavil, zaměřil svou expanzi raději na oblast Gharbu. Tam využil povstání Andalusanů proti al-'Ajjášimu, roku 1641 jej porazil, a ovládl Salé. Hned poté byl po půlročním obležení dobyt Fes, po kterém následovala zbylá důležitá centra severního Maroka, včetně Tetuánu³⁵. Salé se pod nadvládou dilá'ijského hnutí těšilo celých deseti let jisté autonomii, zatímco byli jeho obyvatelé ze strany Muhammada al-Hádždže díky svým vyjednávacím schopnostem využíváni pro zahraniční diplomacii³⁶. Když však al-Hádždž roku 1651 jmenoval místodržícím Salé svého syna 'Abdalláha, byla autonomie Andalusanů u konce.

³³ Abun-Nasr. 221.

³⁴ nejznámějším korzárem byl holandský konvertita Jan Jansoon, více známý jako Murád Ra'is. Jansoon byl roku 1618 zajat na Lanzarote, odkud byl převezen do Alžiru. Poté se však usídlil v Salé, kde byl roku 1624 jmenován admirálem, a proslavil se například svou výpravou na Island z roku 1627. Maziane. 173-175.

³⁵ Abun-Nasr. 224.

³⁶ v Salé se v tomto období usadili například holandský konzul a francouzský vicekonzul. Ibidem. 224-225.

Zatímco vše nasvědčovalo tomu, že to bude Dilá'ija, která v Maroku po Sa'adovcích převezme otěže mocenské dominance, roku 1553 se jí vynořil nepřítel v podobě hnutí al-Khadra Ghajlána, který byl původně jedním z al-'Ajjášihových armádních velitelů. Podobně jako al-'Ajjáší, i Ghajlán se opíral především o arabské kmeny severozápadního Maroka, se kterými al-Hádždž, jako představitel středoatlaských Berberů, příliš nenacházel společnou řeč. Byly to Ghajlánovy úspěchy a povstání ve Fesu, které přiměly i obyvatele Salé, aby roku 1660 povstali proti despotii al-Hádždžova syna 'Abdalláha, který sídlil na saléské *qasbě*. Následovalo tedy 16-ti měsíční obležení 'Abdalláhovy *qasby*, po kterém se stáhl, zatímco zde zanechal svého zástupce³⁷. Údery Ghajlánova hnutí z pohoří Ríf a neustálá povstání feských elit nakonec vedly k rozkladu dilá'ijské moci v roce 1664³⁸. Tímto byla marocká politicko-mocenská scéna „vyklizena“ pro nového hráče – arabskou dynastii 'Alawíjců.

1.3 Období vlády 'alawíjských sultánů do roku 1727

Sultánové marocké dynastie 'Alawíjců byli podobně jako ti sa'adští potomky proroka Muhammada, a v oblasti Tafilaltu se podle legendy usadili ve 13. století. Na počátku politicko-mocenských aspirací 'Alawíjců v 17. století stál mauláj aš-Šaríf, který se postavil do čela odporu proti přítomnosti as-Simlálího a dilá'ijských sil v Tafilaltu na počátku 30. let. Mauláj aš-Šaríf však byl zajat as-Simlálím, a poslán do Sús, kde o něj bylo dobře pečováno³⁹. V odboji proti berberským silám tedy v Tafilaltu pokračoval jeho syn, Muhammad aš-Šaríf, kterému se sice podařilo dosáhnout dílčích úspěchů, ale roku 1646 byl poražen dilá'ijskou armádou. Mezitím co

³⁷ Andalusané nadále formálně uznávali nadvládu Dilá'ije až do roku 1664, kdy se její pozice definitivně zmocnil Ghajlán. Abun-Nasr. 226.

³⁸ Ibidem. 226.

³⁹ mauláj aš-Šarífovi zde byla mimojiné darována černá otrokyně, která mu na svět po čase přivedla jednoho ze synů – mauláj Ismá'íla. Ibidem. 228.

Muhammad aš-Šaríf hledal v oblasti dnešního západního Alžírska podporu mezi arabskými kmeny, jeho bratr Rašíd usiloval o totéž poblíž Fesu. Na počátku roku 1664 došlo ke střetu obou bratrů, ze kterého vyšel Rašíd jako vítěz. V tomtéž roce již Dilá'íja opět ovládala pouze území Středního Atlasu, což Rašídovi umožnilo zřídit si své centrum v Taze a podřízovat si marocká města. V červnu roku 1666 se Rašídovi podřídil Fes, roku 1668 pak Marrákeš. V témže roce také Rašíd zlikvidoval středoatlaské centrum Dilá'⁴⁰.

Po Rašídově smrti roku 1672 se k moci dostal Rašídův bratr, známý jako mauláj Ismá'íl, který je jednou z nejvýznamnějších postav marocké historie. Ismá'íl sice ze začátku svého panování čelil rozličným marockým opozičním živlům, často podporovaným ze sousedního osmanského Alžíru, avšak do roku 1686 se mu podařilo zjednat si pořádek na naprosté většině marockého území. Svými trestnými výpravami do Alžíru také roku 1696 zastavil osmanské vměšování do marockých záležitostí. Velkým trnem v oku byly Ismá'ílovi samozřejmě evropské enklávy na marockém pobřeží. Roku 1681 tak dobyl španělskou Ma'múru, roku 1689 al-'Ará'íš⁴¹, a v roce 1691 na Španělech získal Asílu⁴². Od roku 1678 byl také několikrát v obležení britský Tanger, což vedlo jeho posádku k dobrovolnému opuštění přístavního města, které bylo roku 1684 systematicky zbouráno. Mauláj Ismá'íl se také snažil obnovit marockou nadvládu nad obchodem se zlatem, solí a otroky v subsaharské Africe, takže v roce 1694 ovládl taghazské solné doly, a roku 1724 v rámci své vojenské výpravy směřované proti přítomnosti Francouzů v Senegalu jmenoval svého místodržícího v Šinqítu⁴³.

Během své vlády se Ismá'íl opíral kromě sdružení arabských bojovníků, kterému se říkalo Wdajja, také o osobní černé gardy. Ty sultán zřizoval jak nakupováním marockých černých

⁴⁰ Abun-Nasr. 229-230.

⁴¹ známý jako Larache.

⁴² známou jako Asilah, nebo také Arzila.

⁴³ Abun-Nasr. 231-232.

otroků, kteří zde byli ještě z al-Mansúrovy doby, tak i nákupem nových černochoů ze subsaharské Afriky. Těmto černým plukům, které byly dokonale vycvičeny a projevovaly plnou loajalitu vůči svému sultánovi, se říkalo *‘Abīd al-Buḫārī*, tedy Bukhárího služebníci⁴⁴. Vzhledem k tomu, že sultán muže těchto gard opatřoval černými ženami, počet členů těchto černých pluků na konci Ismá‘ílovy vlády dosáhl okolo 150 tisíc, přičemž 70 tisíc z nich bylo připraveno k službám jen v Miknásu. Ačkoliv tyto gardy mauláj Ismá‘ílovi výrazně přispěly k jeho absolutní politicko-mocenské dominanci, po sultánově smrti zapříčinily třicetileté období chaosu, kdy byli maročtí sultáni těmito gardami dosazováni na trůn dle potřeby⁴⁵.

⁴⁴ Abun-Nasr. 231. Název těchto pluků byl odvozován od známé sbírky *badīthū* z pera al-Bukhárího, nad kterou noví členové pluku skládali svou přísahu. Meyers. 439.

⁴⁵ Abun-Nasr. 237.

2. Cesty do zajetí

Křesťané se do marockého zajetí mohli dostat dvěma cestami, námořní a pozemní. Zatímco období mezi lety 1603 až 1672 dominovala cesta námořní, v první potovině vlády mauláj Ismá'íla se k ní pak ještě přidala i cesta pozemní.

2.1 Námořní cesta

První námořní výpravy směřované z marockého pobřeží proti Evropanům se objevily v poslední čtvrtině 16. století. Tyto výpady však v této době nebyly pravidelné a soustředily se především jen na vypuzování evropské přítomnosti z marockého území. Marocké bojové lodě tak na konci 16. století dorazily ke břehům Iberského poloostrova jen zřídka⁴⁶.

2.1.1 Aktivity saléských korzárů před rokem 1672

Jak již bylo zmíněno výše⁴⁷, výrazný obratem v dějinách marockého námořnictví bylo usazení Andalusanů v Salé. Ekonomika Salé stála především na obchodu s ukořistěným zbožím a zajatými Evropany, kteří pro Salét'any znamenali nejen velice významný zdroj příjmů, ale také prostředek diplomatického tlaku, který vyvíjeli na evropské mocnosti.

Počet získaných zajatců přímo souvisel s množstvím námořních výprav, jejichž počet začal výrazně stoupat po roce 1627. Ačkoliv nejsou známy přesné počty zajatých Evropanů, kteří

⁴⁶ Amīlī. 173.

⁴⁷ viz kapitola 1.2.2 .

prošli rukama Saléských korzárů, existují určité útržkovité zprávy. Jedna z prvních zmínek o anglických zajatcích pochází z roku 1625 a poukazuje se v ní na 1200 až 1400 zajatců původem z britských ostrovů⁴⁸. Francouzská zpráva z roku 1629 pak například tvrdí, že toho roku bylo v Salé téměř 6 tisíc zajatců, mezi nimiž tvořili Francouzi velkou část. Podle jiné francouzské zprávy z roku 1635 bylo v Salé drženo 2500 zajatců, zatímco v téže době jich bylo v Tunisu 7 tisíc⁴⁹. Tento rozdíl vychází z odlišné podstaty zajatectví v Salé a Tunisu. Zatímco v Tunisu a jiných korzářských centrech Středozeří byli zajatci drženi především jako pracovní síla, v Salé byli zajatci drženi jen přechodně, dokud nebyli prodáni například do Tetuánu na severu Maroka, odkud mohli být vykoupeni zpět do Evropy⁵⁰. Počet zajatců, kteří byli drženi v Salé tak ukazoval mimojiné i to, jak velká po nich byla poptávka.

Pokud jde o geografický rozsah saléských námořních výprav, plně odpovídal poloze Salé. Přímý přístup k oceánu Andalusánům umožnil napadat a drancovat i odlehlejší místa, nebo také útočit na lodě plující mezi Evropou a Novým světem. Přírozeností Atlantského oceánu ale zase na druhou stranu je, že se dokáže rozbouřit mnohem více, než Středozeří moře. Saléští korzáři byli také omezováni přítomností evropských enkláv na marockém pobřeží. Přes tyto skutečnosti se saléským korzárům dařilo působit nejen v Makaronésii⁵¹ a západním Středozeří, ale i podél celého západoevropského pobřeží a britských ostrovů. Existují dokonce i zprávy o aktivitách saléských korzárů na Islandu, či poblíž Newfoundlandu a Nového Skotska, tedy v Novém světě. Běžnou operativní vzdáleností však bylo 800km od Salé⁵².

⁴⁸ Matar. 32.

⁴⁹ Amīlī. 157.

⁵⁰ Ibidem. V roce 1645 bylo například z Tetuánu mercedariány vykoupeno 210 zajatců, a v letech 1669 a 1674 zde trinitáři dosáhli vykopení 255 zajatců. Bennis. 39.

⁵¹ souhrnné pojmenování ostrovů sopečného původu v severovýchodním Atlantiku, zahrnující Kanárské ostrovy, Madeiru, Kapverdské a Azorské ostrovy.

⁵² Matar. 8.

Nejčastějším cílem korzářských výprav byly evropské obchodní lodě, plující mezi Evropou a Novým světem, které byly ukořisťovány celé i se zbožím a posádkou. Při každé úspěšné výpravě tak bylo zajato od několika jedinců po několik stovek Evropanů. Ačkoliv se korzářské výpravy soustředily především na operace na otevřeném moři, někdy byli zajímáni i rybáři při pobřeží. Výjimkou nebyly ani výstupy na pevninu, kdy korzáři za pomoci místních agentů zajali své oběti spící ve svých domovech⁵³, nebo ukryvající se v kostelích⁵⁴. Nejčastěji byly takovým výpadům z moře vystaveny španělské pobřežní oblasti, protože se Andalusani v místním vnitrozemí dobře vyznali. Příkladem může být Amurates Rayobi, který s více než čtyřmi tisíci bojovníky přepravovanými na deseti lodích drancoval pobřeží Španělska⁵⁵. Vzhledem k těmto způsobům korzářských útoků byla většina zajatců svým původem z pobřežních oblastí.

Poté, co padly posádky evropských lodí do zajetí, byli tito čerství zajatci okradeni o šatstvo a nahnáni do podpalubí. Následovaly výslechy, pro které se používaly různé strategie. Například byli k zajatcům posláni konvertité v převlecích, kteří předstírali, že jsou jedním z nich. Jejich úkolem pak bylo zjistit, kdo jsou tito noví zajatci, kdo z nich je z majetných rodin a hodí se tak jako rukojmí a k přímému vykoupení, a kteří z nich jsou jen obyčejní námořníci, kteří pak budou prodáni na otročím trhu v Salé, nebo jinde⁵⁶. Někdy byli také mučeni, aby více prozradili o majetných členech posádky, nebo o ukrytém zboží⁵⁷. Tyto metody korzářům umožňovaly získat představu o výši možného výkupného ještě předtím, než dorazili do přístavu.

Jedinou ochranou před korzářskými útoky na širém moři byly tzv. povolovací listiny, které byly vydávány mateřskou zemí v případě, že byl zrovna mezi ní a korzáři ze Salé vyhlášen mír, nebo dohoda o neútočení. Problémem však bylo, že se tyto listiny různě falšovaly nebo

⁵³ Matar. 13.

⁵⁴ Milton. 28.

⁵⁵ Matar. 12.

⁵⁶ Amīlī. 158.

⁵⁷ Matar. 16.

prodávaly, takže musely být stále znovu potvrzovány ze strany vládců. Kapitáni lodí, které převážely národnostně smíšené posádky, nebo přímo patřily zemím, jejichž lodě byly pro korzáry povolenými cíli, se snažili vyhnout zajetí tím, že u sebe měli více povolenek platící za různé země. Když ale korzáři viděli, že na lodi, která má anglickou povolovací listinu, jsou více než tři čtvrtiny posádky například Španělé, stěžovali si, že Angličané prodávají listiny jiným národům⁵⁸.

Když dorazila korzářská loď i s kořistí do přístavu Salé, obyvatelé přístavu a ti, kteří měli v korzářství své podíly, vyšli ven prohlédnout si zajatce a kořist. Zajatci byli často vystavováni pokřikům, nadávkám a pošťuchování ze strany místních⁵⁹. Poté přistoupil písař, který na listiny zaznamenal jména zajatců, jejich věk, zemi původu, rok upadnutí do zajetí, zaměstnání, které před zajetím vykonávali a jméno lodi, na které se plavili⁶⁰. Poté už byli zajatci zavedeni do saléských vězení pro zajatce, do *matmúr*⁶¹.

2.1.2 Aktivity saléských korzárů po roce 1672

Od doby, kdy se 'Alawíjci v čele se sultánem mauláj Rašidem zmocnili Salé roku 1666, došlo k velkému úpadku saléského korzářství, i když se jak mauláj Rašíd, tak i pak mauláj Ismá'íl snažili o pravý opak. *Qasba* Nového Salé byla roku 1670 rozšířena směrem do města a byly na ní postaveny dvě obranné věže. Stavby to ovšem nebyly moc kvalitní, což se ukázalo, když jedna z věží spadla hned po prvním výstřelu v létě příštího roku, když J.d'Estrées město vystavil bombardování. Ostatní čtyři věže *qasby* prý nebyly schopné vystřelit ani jednu střelu, protože byly důsledkem špatné údržby naprosto nepoužitelné⁶². Dále se mauláj Rašíd snažil o znovunastolení

⁵⁸ Matar. 31.

⁵⁹ Milton. 78.

⁶⁰ Amílí. 159.

⁶¹ více o *matmúrách* viz kapitola 3.1.1 na str. 19.

⁶² Amílí. 251.

údernosti korzárské flotily tím, že ze sultánské pokladny pořídil lodě, které se měly připojit k akcím korzárů a svými výnosy zpětně zaplatit stavební a jiné úpravy ve městě. Sultán postupně zpříšňoval i svůj dohled nad vybíráním cel v přístavním městem⁶³, čímž docházelo k postupnému zestátnění činnosti saléských korzárů⁶⁴.

Rašídův nástupce, sultán mauláj Ismá'íl nejenže pokračoval v politice přísného dohledu nad tokem financí v Salé, ale v mnohém svého předchůdce předčil. Příjmy ze Salé činily měsíčně asi 40 tisíc lir⁶⁵, což byl pro sultánovu pokladnu významný zdroj financí. Když se sultánovi dostalo méně, nechal obyvatele města trestat. Kruté tresty také hrozily každému, kdo se nechtěl Ismá'ílovi pokynům podřídit⁶⁶. Pro lepší dohled nad městem zřídil Ismá'íl v nové části *qasby* úřad svého zástupce, kterým byl sultánův syn mauláj Zajdán⁶⁷. Sultánovy zábory evropských pozic na marockém pobřeží, především pak dobytí španělské enklávy Ma'múra⁶⁸ roku 1681, mělo také mimo jiné za cíl uvolnit pouta saléskému námořnímu džihádu. Ať už se ale mauláj Ismá'íl snažil sebevíc, nedokázal ze Salé udělat tak prosperující a obávané centrum korzářství, jakým bylo v první polovině 17.století. Počet lodí saléské flotily roku 1697 klesl na pět⁶⁹.

Tato skutečnost měla několik příčin. Ismá'ílovův dohled nad přerozdělováním kořisti způsobil, že jeho podíl na ukořistěných hmotných statcích stoupl na 70%, avšak pokud jde o zajatce, byli všichni automaticky vykupováni sultánem⁷⁰. Za každého z nich dostal *rais*⁷¹

⁶³ Amīlī. 250.

⁶⁴ na konci Rašídovy vlády vlastnil sultán čtyři z devíti korzářských lodí. Ibidem. 258.

⁶⁵ Ibidem. 253. Pravděpodobně se jednalo o liry benátské.

⁶⁶ obzvláště v období ekonomické krize mezi lety 1677 až 1680, kterou zapříčinila invaze kobylek a tříletý hladomor, mající na svědomí až 80 tisíc obětí. Ibidem. 254.

⁶⁷ Ibidem. 253.

⁶⁸ španělsky známé jako La Mamora.

⁶⁹ Amīlī. 261.

⁷⁰ Ibidem. 259.

⁷¹ označení pro kapitány korzářských lodí.

pouhých 75 lir, zatímco se na mezinárodním trhu s otroky ceny běžně pohybovaly mezi 600 až 1500 lirami⁷². Desetina z *raísova* příjmu se odváděla jako tribut, navíc patřilo k dobrému tónu, že celá třetina bude pokorně vrácena sultánovi⁷³. Tato opatření výrazně snižovala motivaci *raísů* k dalším výpravám a stavěla je do pozice pouhých sultánových námezdních dělníků.

Druhou příčinou, která ztěžovala korzárům výkon jejich práce, byla sultánova vrtkavá mezinárodní politika. Saléští korzáři byli často svazováni příkazy o neútočení na loď zemí, vůči kterým zrovna sultán odsouhlasil klid zbraní. V rámci svého mírového vyjednávání vysílal Ismá'il do Evropy řadu diplomatických misí, jako například mise al-Hadždže Muhammada at-Tamíma do Francie, nebo mise qáida Muhammada bin Haddú do Anglie, které byly vyslány jako jedny z prvních v roce 1681, a které vedly k podepsání mírových smluv⁷⁴. Marockého sultána rovněž navštívilo mnoho evropských diplomatů⁷⁵. V obdobích, kdy vládly mezi marockým sultánem a evropskými mocnostmi ne zrovna přátelské vztahy, čelilo Salé útokům a blokádám ze strany evropských lodí, které byly pod velením především francouzských a anglických korzárů a dobrodruhů⁷⁶. Blokády se zaměřovaly především na dodávky vojenského materiálu, přičemž především ty francouzské postihovaly veškerý saléský mezinárodní obchod⁷⁷. Výsledkem útoků byly na straně Salé ztráty lodí, které ochromovaly činnost korzárů a vyvolávaly u obyvatel Salé touhu po odplatě. Například při útoku francouzské námořní flotily vedené admirálem J. d'Estrées byly v roce 1671 zničeny čtyři saléské lodě, za které se *raísové* chtěli pomstít na lodích francouzských obchodníků kotvících v Salé. K tomuto protiútoku ale ovšem nakonec nedošlo,

⁷² Amīlī. 262-263.

⁷³ Milton. 87-88.

⁷⁴ Amīlī. 254.

⁷⁵ mezi mnohými například mise komodora Charlese Stewarta z roku 1720, viz kapitola 4.2 .

⁷⁶ Ibidem. 262.

⁷⁷ Salé v poslední čtvrtině 17. století čelilo celkem 16-ti blokádám, mezi kterými bylo sedm francouzských, pět anglických, tři portugalské a jedna holandská. Ibidem. 264.

protože si tehdy vládnoucí mauláj Rašid nepřál narušení saléského mezinárodního obchodu, který byl zdrojem nemalých příjmů sultánské pokladny⁷⁸.

Vedle ztrát na lodích vedly zintenzivněné útoky evropských lodí vůči Salé také k větší kontrole pašování zbraní z Evropy do Maroka. Touto činností se tradičně zabývalo Holandsko, se kterým mauláj Ismá'íl vycházel poměrně dobře, tedy alespoň do té doby, dokud se mu od něj dostávalo dodávek zbraní. Tyto holandské aktivity čas od času vyšly najevo, například když v roce 1688 zajala anglická loď dvě holandská plavidla, převážející náklad zbraní a dalšího nepovoleného zboží do Maroka. Jiná dobová zpráva z ledna roku 1698 říká, že do Salé dorazily dvě holandské lodě přivážející materiály na stavbu lodí a konstrukci zbraní – lana, látky a tkaniny pro výrobu plachet, hlavně pro pušky, meče, střelný prach, a další⁷⁹. Sultánův vztah k Holandsku vykresluje také skutečnost, že když se mezi lety 1694 až 1696 Maroku nedostávalo dostatečného množství slibovaného vojenského materiálu, hrozil dokonce Ismá'íl Holandsku válkou⁸⁰. V konečném důsledku vedly větší kontroly evropského exportu k nedostatku výbavy a munice na straně saléské flotily, jejíž lodě vyplouvaly na moře ve špatném stavu, opírající se po technické stránce především o zařízení odebraná ze zajatých lodí, nebo dokonce i z lodí kotvicích v Salé⁸¹.

V neposlední řadě také saléskému korzárství za dob mauláj Ismá'íla ublížily komplikující se vztahy s Alžírem, jehož aktivity začaly mnohdy být v rozporu s Ismá'ílovými představami. Výsledkem byla výrazná omezení pro vstup saléských lodí do alžírských přístavů, které Saléťané tradičně používali pro směnu a prodej hmotné kořisti⁸².

⁷⁸ Amīlī. 256.

⁷⁹ Ibidem. 270-271.

⁸⁰ Ibidem. 261.

⁸¹ Ibidem. 263.

⁸² Ibidem. 259.

Přes všechna tato omezení a degradaci saléského korzárství je nutno zmínit osobu ‘Abdalláha ibn ‘Á’iša, který i v tomto období dokázal skvěle těžít a byl pro korzárství velkým přínosem. Své řemeslo vykonával od roku 1672 a díky velkému úspěchu z roku 1682, kdy se mu podařilo zmocnit se třiceti lodí, byl roku 1684 Ismá‘ílem jmenován admirálem Salé. Na příkaz *raíse* ‘Abdalláha byla korzárská sezóna rozšířena i o podzim, což mu umožnilo se do roku 1698 zmocnit ještě dalších třiceti evropských lodí. Poté námořní kariéru ukončil a odebral do vyslaneckého důchodu na dvůr Ludvíka XIV⁸³.

2.2 Pozemní cesta

Jinou cestou, jakou se do marockého zajetí dostávali Evropané, byly pozemní vojenské akce, ke kterým docházelo především za vlády mauláj Ismá‘íla. Při každém obléhání a především dobytí nějakého z evropských opěrných bodů na marockém území bylo zajato od několika jedinců po několik tisíc lidí. Po dobytí Ma‘múry Ismá‘ílem roku 1681 například upadlo do zajetí kolem dvou tisíc španělských vojáků a námořníků, spolu s velkým arzenálem zbraní, který zahrnoval 88 bronzových děl, 15 železných děl, hrnce s hořlavinou, muškety a střelný prach⁸⁴. Podobně tomu bylo při dobytí Španěly okupovaného města Larache roku 1689, kdy získal sultán všech 1734 vojáků a civilistů spolu s dalším množstvím zbraní⁸⁵. Při obléhání Tangeru roku 1682 zase sultán zajal několik anglických vojáků, když zoufale vyšli ven hledat něco k jídlu⁸⁶. Tanger anglická posádka ale nakonec sama opustila, takže se celkově jeho obléháním podařilo Ismá‘ílovi qáídovi Umarovi získat jen 70 Angličanů⁸⁷.

⁸³ Amīlī. 258-260.

⁸⁴ někteří z těchto zajatců zůstalo Ismá‘ílovými otroky až do roku 1716. Milton. 94-96.

⁸⁵ Ibidem. 97.

⁸⁶ Matar. 13.

⁸⁷ Milton. 53-54.

Výjimkou nebylo ani to, když do zajetí padl evropský obchodník působící v Maroku, zvláště pokud se zabýval černým obchodem. Příkladem může případ, kdy si sa'adský vládce al-Walíd stěžoval Karlu I., že někteří jeho angličtí poddaní zásobují zbraněmi rebely, kteří uzurpují al-Walídovu moc⁸⁸.

Na okraj tohoto tématu lze také zmínit případy, kdy byli už v Maroku nějaký čas pobývající zajatci „znovu zajati“ nově dominující politickou silou. Například při dobytí sa'adské bašty Taroudantu 'Alawíjcem mauláj Ismá'ílem bylo zajato na 120 francouzských otroků, kteří byli hned posláni na smrtící pochod do Miknásu⁸⁹.

⁸⁸ Matar. 13.

⁸⁹ Milton. 49.

3. Marocké zajetí

3.1 Křesťanští zajatci v Maroku před rokem 1672

Jak již bylo řečeno v předchozí kapitole, hlavním zdrojem křesťanských zajatců byly před rokem 1672 námořní korzárské výpravy. Nejčastěji byli proto zajatci přivezeni do Salé, odkud poté směřovali dále do vnitrozemí, nebo do Tetuánu, kde byli vykupováni zpět do své vlasti.

3.1.1 Matmúry

Poté, co čerstvě zajatí Evropané dorazili na korzárských lodích do Salé, byli odvedeni do saléských *matmúr*⁹⁰, kde čekali na nejbližší dražbu zajatců a otroků, která se v tomto městě konala. Zatímco byla většina z nově příchozích brzy prodána dál, pro některé se *matmúry* staly novým „domovem“. Životní podmínky v těchto *matmúrách* byly pochopitelně otřesné. Z přímých svědectví zajatců, kterým se podařilo nakonec dostat do své vlasti, nebo v těch zprostředkovaných duchovními působícími v Maroku se nám dochovaly různé zprávy, popisující tyto prostory. Germain Moüette⁹¹ ve svém vyprávění o hlavní saléské *matmúře*, která často sloužila jako první nocležistě nových zajatců, popisuje, že každá taková cela dokázala pojmout mezi 15 až 20 zajatci, kteří v ní leželi do kruhu na zplsnivělých slaměných rohožích a dotýkali se navzájem nohama. „*Není tam více volného místa, než pro hliněnou nádobu pro konání potřeby*“. Není tedy divu, že byla tato *matmúra* zamořena nejrůznějším hmyzem. S okolním světem byly

⁹⁰ pojem, označující především v Maroku podzemní věznice. V Osmanské říši se pro tyto účely používaly veřejné lázně, pro které se ustálil italský název *Bagnos*. Byly velice prostorné a zároveň snadno střežitelné, protože neměly okna a vedl do nich jen jeden vstup. Matar. 17.

⁹¹ Moüette byl zajat roku 1670. Během svého zajetí strávil dva roky v Salé, dva až tři roky ve Fesu, a šest až sedm let v Miknásu, odkud byl roku 1681 vykoupěn řádem mercedariánských rytířů. Dictionnaire des orientalistes de langue française. 710-711.

tyto podzemní žaláře spojeny jen malým a zamřížovaným otvorem ve stropě, který někdy také plnil funkci vstupu do jednotlivých cel⁹². *Matmúra* byla podle Moüetteho natolik hluboko v zemi, že zde po šest vlhkých měsíců přímo z hliněné podlahy prosakovala voda a splašky. „Křesťané v ní většinou nemohou ležet na zemi jako v jiných [matmúrách], protože je tam šest měsíců v roce vody po kolena“. Aby se tedy nepromočili, „udělali si jakási visutá lůžka či postele z provazů, zavěšené na velkých hřebících nad sebou tak, že nejnížší se zády skoro dotýkali vody“. Tato alternativní „lůžka“ však nebyla nijak stabilní, a proto se stávalo, že se nejvyšší lůžko zřítilo dolů, a jeho uživatel a všichni pod ním pak „určitě spadli do vody, kde museli zůstat po zbytek noci“⁹³. Ze svědectví jiných zajatců je pak ještě patrné, že hlavní saléská *matmúra* měla i speciální křídlo, ve kterém byli shromažďováni otroci určení pro přímé vykoupení, tedy významné osobnosti, nebo majetní lidé⁹⁴.

Díky dochovalému popisu jiného zajatce se zase můžeme seznámit s popisem tetuánské *matmúry*, do které právě nejčastěji mířili saléští otroci. Tato *matmúra* byla dle svědectví podobná podzemní kobce, zpevněné dvěma klenbami z hrubého kamene, které místnost rozdělávaly na tři výdutě o stejné rozloze. Zajatci do této kobky lezli po šplhacím kůlu se záseky, který se na noc vytahoval ven, aby se zamezilo jejich možnému útěku. Světlo do této *matmúry* přicházelo úzkými okénky, které byly zavírány dvěma tlustými kovovými tyčemi. Těmito okénky se do cel na provaze spouštělo zajatcům jídlo. Dále bylo zajatcům dovoleno si v těchto kobkách udělat oltáře a vést si tam svobodně bohoslužby. V *matmúře* byla země velice vlhká a způsobovala výskyt žab⁹⁵, zmijí, a všeho hmyzu, který parazituje na lidském těle, jako vši, blechy a štěnice, vše v hojném počtu. Také se tento zajatec zmiňuje o výskytu hmyzu podobného cikádě, majícího barevná křídla, který v *matmúře* žil ve štěrbinách zdí, a v noci z těchto štěrbin vylézal a přecházel

⁹² Milton. 78.

⁹³ Ibidem. 78-79.

⁹⁴ Amīlī. 159.

⁹⁵ velice pravděpodobně se jednalo o ropuchy.

zajatcům přes oči, což je také rušilo od spánku. V této *matmúře* bylo podle tohoto zajatce uvěznění všichni tetuánští zajatci, kromě ženatých, starých a zraněných⁹⁶.

Zatímco v městech jako Salé a Tetuán byly *matmúry* zdá se velice podobného charakteru, zajatci, kteří v téže době přebývali v Marrákeši v rámci dvoru sa'adských sultánů, měli pro život znatelně lepší prostředí. Byli také pod neustálým dohledem křesťanských mnichů, kteří o ně v rámci možností pečovali buď přímo v jejich věznicích⁹⁷, kde byli v nejhojnějším počtu, nebo i na jiných místech, pokud to situace vyžadovala⁹⁸. Matías de San Francisco⁹⁹ tuto věznici popisuje jako „*velké obrazené území, které zahrnuje čtyři velké, navzájem sousedící čtvercové místnosti, mezi kterými se rozprostírá dvůr velký natolik, že by se na něm mohla odebrávat i corrida. Od bradeb tak širokých, že se po nich dá chodit, jsou tyto čtyři místnosti odděleny cestou. A ty [místnosti] jsou tak velké, že se v každé z nich tyčí rozměrná stěna, která je rozděluje. V těchto místnostech a kolem dvorku a cesty si zajatci staví své příbytky, které sestávají z horního a dolního obydlí, a každé to obydlí má vlastní dveře. Hradby mají tři železné brány podobně jako pevnost. A uvnitř této věznice zajatci vlastní své domy a obydlí, a nalezá se tam kostel a klášter*“¹⁰⁰. Marrákešská *sádzina* fungovala až do roku 1660, kdy byla zbořena, a na jejím místě byla postavena pevnost¹⁰¹.

⁹⁶ Ḥarrāzī. 56.

⁹⁷ pro tuto marrákešskou věznici se používalo pojmu *sádzina*, což odpovídá slovu věznice.

⁹⁸ Ibidem. 55-56.

⁹⁹ španělský františkánský mnich, známý svou účastí na misii do Marrákeše z roku 1630. Později se stal pověřeným vyslancem na dvoře sa'adského vládce Muhammada aš-Šejcha al-Asghara. Ibidem. 65.

¹⁰⁰ Ibidem. 55.

¹⁰¹ Ibidem. 31.

3.1.2 Trh s otroky

Strava, která byla zajatcům v *matmúrách* podávána, byla velice skromná a sestávala z černého hrubého chleba a vody¹⁰². Když se však přiblížil den trhu, skromné přídely vystřídaly štědré dávky kvalitnější potravy, jak dokládá svědectví Abrahama Downe¹⁰³. Bylo v zájmu korzárů, aby se zesláblí zajatci dostali do co nejlepšího fyzického stavu, a aby tak za ně dostali co nejvyšší výkupné. V den trhu byli zajatci z *matmúr* vyvedeni na otročí trh¹⁰⁴. Nejprve byli předvedeni před místního vládce nebo důležité osoby, zvláště pak ty, které měly v korzárských výpravách své finanční podíly. Ti si pak většinou pro sebe vybrali toho nejlepšího z nedávno zajatých Evropanů. Samotný prodej pak probíhal formou veřejné aukce s tím, že zajatci seděli na zemi¹⁰⁵, a místní obchodníci, překupníci a židé se kolem nich dohadovali o prodejních cenách. Důkladná byla fyzická kontrola zajatců. Hlavním ukazatelem stáří a kvality zajatců ve všech korzárských centrech byly jejich oči, a především pak zuby. William Okeley, který byl v 17.století zajat do Alžíru, toto popisoval slovy: „*Jejich první praktikou je podívat se jim do úst, a dobré, silné zuby značně zvýší cenu*“¹⁰⁶. Zajatci byli v případě potřeby prohlídka tělesné konstrukce vyslečeni, a dále své fyzické zdatnosti prokazovali chůzí, skákáním a pohyblivostí kloubů. Ilustrací pro tuto situaci mohou být praktiky alžírského deje, popisované ve vzpomínkách Thomase Smithe a Williama Okeleye. Alžírský dej zajatce „*zmáčkl, aby posoudil jejich fyzický stav, prohlídl si jejich zuby, aby si ověřil jejich věk, a prozkoumal jejich ruce, aby viděl, na kolik práce byli zvyklí*“¹⁰⁷. Dále se zkoumala opotřebenost jejich rukou, kterou se dala doložit jejich původní profesi. Někteří

¹⁰² Amílí. 159.

¹⁰³ Milton. 80.

¹⁰⁴ Salé mělo celkem dva otročí trhy. Jeden byl na dnes již neexistujícím prostranství před almohadskou bránou Wdajja patřící ke stejnojmenné *qasbě*, která byla centrem „Nového Salé“, dnes patřícího do Rabatu. Druhý a větší trh byl na hlavním tržišti dnešního Salé. Ibidem. 80.

¹⁰⁵ Amílí. 159.

¹⁰⁶ Milton. 81.

¹⁰⁷ Matar. 17.

zajatcům dokonce prohlíželi čáry na dlaních, ze kterých pak odhadovali, jak dlouho bude ještě zajatec na živu, a jaká je tedy rizikovost jeho koupě¹⁰⁸. Prodejní cenu zajatců v Salé před rokem 1672 určovaly vedle tělesné zdatnosti a věku ještě i duševní znalosti a dovednosti, které dávaly především zajatcům mužského pohlaví jistou profesní hodnotu. Mezi profesně nejžádanější patřili samozřejmě ti, kteří dovedli vyrábět palné zbraně a zacházet s nimi. Dalším faktorem také pak byla výše možného výkupného ze strany křesťanských misionářů, kteří pobývali v Maroku.

Hlavní motivací pro koupi zajatce na saléském trhu byla možnost získat za něj dříve či později výkupné. Práce, které zajatci v průběhu svého zajetí často vykonávali¹⁰⁹, byly většinou vnímány jen jako dočasná záležitost. Zatímco pracovali, stále se počítalo s tím, že budou jednou vykoupeni zpět do jejich vlasti. Majitel zajatce také často doufal, že bude jeho křesťan vykoupen za víc, než kolik za něj sám dal. Dalo by se tedy říct, že byli tito zajatci pokládáni za jakousi formu živých investic. Z této skutečnosti pak například vyplývalo, že když byl zajatec zraněn, byla mu také věnována dostatečná péče, protože jeho ztráta by pro majitele znamenala ztrátu vloženého kapitálu. Rovněž bylo v těchto případech nežádoucí, aby zajatec konvertoval k islámu, protože by tím byli okamžitě zbaveni i poslední naděje na vykoupení. Se zajatci bylo také běžné obchodovat, a to jak v rámci Maroka, tak i mezinárodně. Mohlo se tak stát, že zajatci zakoupení alžírskými obchodníky je hodlali odvézt a prodat do otroctví v Alžíru, či jiných severoafrických korzářských centrech¹¹⁰.

¹⁰⁸ Amīlī. 159-160.

¹⁰⁹ často se stávalo, že byly celé skupiny zajatců kupovány muslimskými či židovskými podnikavci, kteří je pak podle jejich profesních schopností pronajímali místním na jednorázové výkony prací. Zájem byl hlavně o nosiče, dělníky na polích, řemeslníky v oblasti stavitelství apod. Ibidem. 160.

¹¹⁰ Matar. 121-123.

3.1.3 Konvertité před rokem 1672

Některé ženy a muži však byli kupováni s tím, že budou sloužit jako služební v domech, obchodech, nebo jako účetní bohatších obchodníků¹¹¹. U těchto zajatců se již nekalkulovalo s vykoupením, a tak pro ně platila poněkud jiná pravidla. Například již netrávili své noci v městských *matmúrách*¹¹², a byli přesvědčováni ke konverzi. Pokud se podvolili, bylo zvyklostí, že majitel zajatce do svého domu pozval některé ze svých přátel, kteří se jej vyptávali, co jej k tomu vedlo. Poté zajatec po svém pánu opakoval vyznání víry, a následovala fyzická fáze konverze – ostříhání vlasů na hlavě, nasazení turbanu místo čapky a obléknutí zajatce do šatů odpovídajících společenským standardům. Následovalo uspořádání oslavy, v průběhu které byla zajatci provedena obřízka, kterou se definitivně dostal mezi muslimy, což bylo stvrzeno vybráním islámského jména. Podobně vypadal proces konverze i v případě žen¹¹³. Čerstvý konvertita byl poté slavnostně vozen na překrásném koni a v luxusních šatech po ulicích města, zatímco kolem něj muži za hřmotu bubnů provolávali *takbíry* a *tahmídy*¹¹⁴. Průvod se občas záměrně stočil do blízkosti *matmúr* a obydlí křesťanů, aby u zajatců vzbudil závist a vedl třeba k dobrovolné konverzi některých jedinců¹¹⁵.

Avšak i když zajatec přestoupil na islám, nebyl ihned ze svého zajetí plně uvolněn. Z konvertovaného zajatce se stal chránělec svého pána, ke kterému byl vázán napůl příbuzenským vztahem, který s sebou nesl určité závazky. Konvertita se až po určité době mohl díky svým

¹¹¹ Amīlī. 161. Zvláštní kategorií pak byli ještě mladí muži. Anglický zajatec Wadsworth ve svém svědectví popsal, jak si „*dva Maurové tajně vybrali dva nejmladší a nejpoblednější z nich, [a] tělesně je obtěžovali s nenasytitelným chtičem*“. Matar. 36.

¹¹² Amīlī. 301.

¹¹³ zajímavostí na okraj je, že pokud se konvertovat rozhodl žid, musel nejprve „konvertovat ke křesťanství“, což stvrdil tím, že pojedl vepřového a řekl „Ježíš je Bůh“. Teprve poté mohla konverze pokračovat k islámu. Ibidem. 333.

¹¹⁴ arabský pojem *takbír* znamená provolávání „*Allāhu akbar*“, zatímco pojem *tahmíd* označuje frázi „*al-ḥamdu li'llāh*“.

¹¹⁵ Ibidem. 332-333.

schopnostem plně osvobodit, což mu přineslo možnosti, kterých by se mu pravděpodobně nedostalo ani v Evropě. Z konvertitů se totiž často stávali lodní kapitáni, nebo přímo korzárští *raísové*. Příkladem může být Murád Raís¹¹⁶, nebo Murád Šejch, kterému se roku 1638 dostalo velení *qasby Wdajja*¹¹⁷.

3.2 Křesťanští zajatci v Maroku po roce 1672

Zvrat v obchodu se zajatci přišel po nástupu 'alawíjské dynastie k moci, zvláště pak roku 1672, kdy se moci chopil mauláj Ismá'íl. Ten mimo již výše popsaného zestátnění korzárských aktivit¹¹⁸ v Salé také nechal zavřít saléský trh s otroky, a nové zajatce, kteří byli automaticky jeho majetkem, si nechával rovnou posílat do svého hlavního města, Miknásu. Ženy, děti a ti, kteří jej svými schopnostmi nebo svým mládím nejvíce zaujali, byli posláni pracovat pro Ismá'íluv dvůr. Ostatní zajatce čekala především jen práce na stavbě sultánových paláců v Miknásu. Vzhledem ke způsobu, jakým Ismá'íl ke svým zajatcům přistupoval, se již nedá mluvit o zajatcích, ale o Ismá'ílových otrocích.

Zatímco evropské zdroje zmiňují, že za vlády tohoto sultána bylo v Miknásu neustále přítomno kolem pěti tisíců otroků¹¹⁹, Abú al-Qásim az-Zajjání mluví o celých pětadvaceti tisících otrocích¹²⁰. Za celou Ismá'ílovu vládu se v Miknásu v pozicích otroků vystřídaly snad

¹¹⁶ viz kapitola 1.2.2 .

¹¹⁷ Amílí. 299.

¹¹⁸ viz kapitola 2.1.2 .

¹¹⁹ Milton. 106.

¹²⁰ marocký historik, žijící mezi lety 1734 až 1809; zmínka pochází z díla *Al-Bustán az-zaríf fi dawlat awlád Mawláj aš-Šaríf*. Matar. 5.

všechny evropské národnosti. Dominovali zde Španělé, Francouzi, Britové, Holanďané, Portugalci, Italové, ale objevovali se také Řekové, Rusové a Gruzínci¹²¹.

3.2.1 Běžní Ismá'ílovi otroci

Poté, co byli zajatci přivedeni do Miknásu, přišel si je prohlédnout sám mauláj Ismá'íl. Některé z nových zajatců si vybral pro sebe¹²², zatímco většina byla poslána pracovat na nikdy nekončících stavbách na Ismá'ílově palácového komplexu. To, že na nich naprostá většina evropských otroků v Miknásu trávila svůj život, nebylo v Evropě tajemstvím. Sám Ismá'íl roku 1699 potvrdil anglickému velvyslanci, že někteří angličtí zajatci „*těží mramor, přičemž nemá nikoho jiného kdo by jej těžil, než je*“ a dále, že „*vztyčují sloupy, kterým nerozumí nikdo lépe než oni, a slouží při výkonu všech velkých prací, které zde máme*“¹²³.

Ačkoliv se na stavbách sultánových ambiciózních paláců nepodíleli jen křesťanští otroci, ale byli na nich k vidění i skupinky Maročanů, kteří byli sultánem uznáni za zločince¹²⁴, naprostá většina toho, co bylo postaveno, vznikalo pod rukama Evropanů. Ze všech palácových staveb se dodnes zachoval především hlavní sultánův palác, ze kterého je dnes miknáský královský palác. Z ostatních palácových budov zbyly už jen ruiny. Při stavbách byli křesťané využiti jak jen to šlo. Každý, kdo měl nějaké odborné zkušenosti, nebo ovládal nějaké řemeslo, se mu plně věnoval od rána do večera. Takto Ismá'íl využíval služeb zedníků, kameníků, kovářů a podobně. Ostatní byli používáni na hrubé zemní nebo stavitelské práce, které dle svědectví Thomase Pellowa zahrnovaly „*nošení velkých košů zeminy, řízení těžkých vozů tažených šesti býky a dvěma koňmi, nebo*

¹²¹ Milton. 94.

¹²² viz str. 28.

¹²³ Matar. 5.

¹²⁴ Milton. 185.

*i obsluha koní a úklid ve stájích, nošení jiných břemen, a mletí ručními mlýnky*¹²⁵. Některé stavební práce byly přímo spojené se zdravotními riziky, jako například povinnost míchat vápennou maltu, kde často docházelo k popáleninám nehašeným vápnem, které se otrokům dostávalo do otevřených ran. Nebezpečné byly také stavby ve výškách, ke kterým patřily i stavby městských hradeb, které byly devět až dvanáct metrů vysoké¹²⁶.

Otroci na svých tělech nesli známky častého bičování a bití, které prováděli Ismá'ílovi černí dozorcí, kteří byli podle zpráv křesťanských otroků nesmírně krutí. Jak popsal Pellow, černí dozorcí okamžitě trestali „*sebemenší zastavení či nepozornost, a často nedají těm ubohým bytostem ani čas, aby mohly sníst svůj chléb*“. Francouzský otrok Moüette zase poznamenal, že dozorcí své otroky bili do hlav holemi, „*a když ji rozbili, stavěli se jako milosrdní lékaři a přikládali trochu nebašeného vápna, aby zastavili krváčení*“¹²⁷. Francouzští otroci byli podle Moüetta svými dozorcí zase trestáni snižováním přidělů jídla, nebo byli jindy posláni čistit městské stoky. „*Nutili nás vyklízet všechny suché záchody, a odstraňovat všechny bromady výkalů ve městě a všechno to svinstvo jsme nosili v proutěných koších, takže protékalo a padalo na nás*“¹²⁸. Na trestání otroků se samozřejmě podílel i sám sultán, který své černé dozorce vybízel k tvrdým trestům, pokud zaznamenal nějaké nesrovnalosti v průběhu jedné z jeho mnohých inspekcí na stavbě. Takto byli například otroci krutě trestáni za příliš tenké cihly¹²⁹. Dozorcí se podle Pellowa také často bavili tím, že otrokům nedali spočinout ani v noci a vyhnali je na stavby pracovat pokřikem „*vamos a trabajo, cornutos!*“¹³⁰.

¹²⁵ Milton. 110-111.

¹²⁶ Ibidem. 111.

¹²⁷ Ibidem. 112.

¹²⁸ Ibidem. 112-113.

¹²⁹ je znám případ, kdy bylo sultánem dozorcí uloženo, aby o hlavu takto provinilého otroka rozbil padesát cihel, které byly z nepálené hlíny. Ibidem. 113.

¹³⁰ toto španělské vyjádření odpovídá českému „do práce, vy budižkničemové!“ Ibidem. 112.

Kromě palácových stavem se za Ismá'ílovy vlády věnovali otroci i stavbám městského charakteru. Existují záznamy, že bylo v Míknásu touto cestou postaveno pět mešit, dvě školy, a celé obytné čtvrti¹³¹.

Zajímavostí je, že je z francouzských svědectví známo, že otroci během první poloviny vlády mauláj Ismá'íla byli za svou práci vypláceni, a to „pěti fulúsy“¹³². Ve zprávách Pellowových, které jinak velice podrobně popisují vše, co se postavení otroků na sultánově dvoře týká, ovšem nic takového není. Z toho se dá usuzovat, že pokud sultán svým otrokům za práci něco dával, v druhé polovině své vlády od toho již určitě upustil.

Poté, co se na příkaz mauláj Ismá'íla začaly do Míknásu valit tisíce zajatců, začalo být staré vězení, nacházející se poblíž mešity Zajtúna, až příliš stísněné. Padlo proto rozhodnutí, že samotní otroci postaví mimo tehdejší městské hradby věznicí novou, připomínající spíše vězeňské město. Říkalo se mu buď *al-Qunajtra*, čili „*Mústek*“, nebo jen jednoduše *Sidžn*, tedy „vězení“¹³³. V *Sidžnu* pak byli usídleni všichni sultánovi otroci, kromě konvertitů. Dle svědectví Juana de la Concepción se jednalo o rozlehlý prostor ohraničený vysokou zdí, který byl rozdělen na čtyři čtvrti podle národnosti otroků v nich žijících – španělská, francouzská, portugalská a anglická¹³⁴. Podle San Juana del Puerto, se tyto „čtvrti“ podobaly spíš velkým kasárenským budovám¹³⁵, takže se pravděpodobně jednalo o jednolitě vyhlížející shluky budov. Dále tam byly domy patřící některým otrokům, cesty, pekárny, místa pro bohoslužby a ošetrovny, které postavili rovněž otroci za finančního přispění křesťanských obchodníků a evropských králů¹³⁶.

¹³¹ Ḥarrāzī. 58.

¹³² Ibidem.

¹³³ Matar. 5.

¹³⁴ Ḥarrāzī. 58.

¹³⁵ Milton. 100.

¹³⁶ Ḥarrāzī. 58.

Nejdůležitější ze „čtvrtí“ byla ta španělská, protože se v ní nalézala kaple a poměrně velká ošetrovna. Ačkoliv byly v *Sidžnu* otroky postaveny celkem další tři ošetrovny – francouzská, portugalská a italská, ta španělská z nich byla největší. Byla založena roku 1687 a její kapacita dosahovala 20-ti lůžek. Poté, co španělský král Karel II. zafinancoval její rozšíření, stoupla její kapacita na sto lůžek, a byla vybavena vším nutným, spolu s malou lékarnou¹³⁷. Podle Pellowa ji však mohli užívat jen ti, kteří se už nedokázali ani udržet na vlastních nohou. Spolu s ošetrovnou zde byla postavena i malá kaple, jejíž náklady hradil také španělský král, a ve které otrokům sloužilo až dvanáct františkánských mnichů, kterým sultán zaručil bezpečný pobyt¹³⁸.

Francouzský kněz Nelasque Neant ještě ve svém popisu navíc dodává, že tato věznice byla vybavena čtyřmi strážnými věžemi a hlavní branou s železnou mříží¹³⁹. Podle těchto popisů tedy toto nové miknáské vězení pro křesťanské otroky velice připomínalo to, ve kterém byli drženi evropští zajatci v Marrákeši před příchodem ‘Alawijců. Ačkoliv se toto vězení mnoha očitým svědkům jevílo ohromné, brzy již i to bylo přelidněné. Při příchodu zajatců ze skupiny Thomase Pellowa v něm bylo 125 Britů a na tři tisíce dalších otroků jiných národností¹⁴⁰.

Zajímavostí bylo, že byla v rámci *Sidžnu* údajně otevřena malá krčma potom, co byl Ismá‘íl nespokojen s nemocností svých otroků. Zoufalý sultán tak dal na radu svých qáidů, a „poslal pro židovského písaře, jemuž přikázal, aby přinesl čtyři velké džbány vína ... a rozdělil je mezi zajatce“. Potom „byl Ismá‘íl obromen zjištěním, že křesťané udělali za dvě hodiny více ... než za tři části předchozího dne“. Židé proto na sultánův pokyn dodávali otrokům „sto váhových jednotek brozinek a stejně fíků, aby si mohli dělat pálenku“¹⁴¹.

¹³⁷ Ḥarrāzī. 63.

¹³⁸ Milton. 104.

¹³⁹ Ibidem. 100.

¹⁴⁰ Ibidem.

¹⁴¹ Ibidem. 107.

Jak dokládá svědectví anglického otroka Johna Stockera, životní podmínky v Sidžnu byly podobně otřesné, jak tomu bylo v *matmúrách*. Stocker si stěžoval, že Sidžn postrádá základní hygienická zařízení a v jeho vlasech se přímo hemží vši. „*Žiji na holé zemi a nemám nic na přikrytí a jsem tak zavšivený, jak jen to je možné*“ napsal. Každý nově příchozí otrok nedostal ke spánku víc, než slaměnou rohož, na které se spalo na zemi, která byla plná švábů a blech¹⁴². Poté, co Johannes Smits Heppendorp¹⁴³ roku 1689 navštívil celu se čtyřmi sty britskými a severoamerickými otroky, napsal Vilému Oranžskému, že žijí „*ve velké bídě a útisku, jež nemají obdoby v žádné jiné části světa*“¹⁴⁴.

Celý Sidžn byl dobře organizovaný a přísně střežený již výše zmíněnými černými dozorci, které jmenoval sám sultán, a kteří dohlíželi nad pořádkem¹⁴⁵. Francouzský otrok Moüette popisoval, že černý strážce Francouzů byl vysoký, svalnatý, a vybavený holí o délce srovnatelné s výškou své postavy. Večer otroky svazoval a působilo mu radost je bezdůvodně bít. Když ráno otroky svolával do práce, všichni se ihned rvali dopředu, protože ti poslední vždy touto holí dostali. Moüette také popsal, že „*stěžují-li si otroci na nějaké tělesné bolesti, mají železné tyče s jakýmsi kuličkami z téhož kovu na koncích, o velikosti vlašského ořechu, které rozžhaví do ruda a na několika místech nešťastného pacienta pálí*“¹⁴⁶.

Každý den byl vybrán jeden z otroků, který měl dohlížet na třicet svých druhů. Měl také povinnost vyprazdňovat kbelík se splašky a plnit džbány s vodou. Staral se otrokům také o stravování, protože musel z místního vlhkého skladu vyzvednout nahnilou ječmennou mouku, a upéct z ní chleba, který poté rozdělit rovným dílem mezi své druhy. Mouka někdy ve skladu ležela velice dlouho, v důsledku čehož byla natolik shnila, že se z ní vůbec nedalo uhníst těsto.

¹⁴² Milton. 101.

¹⁴³ holandský konzul v Salé mezi lety 1669 až 1695. Schutte. 383.

¹⁴⁴ Milton. 62.

¹⁴⁵ Ḥarrāzī. 58.

¹⁴⁶ Milton. 104.

Chléb býval uprostřed navíc málo upečený, protože se pece vytápěly jen vlhkým rákosem. Na každého otroka pak každý den vyšlo jen přibližně 400g černého chleba, ke kterému měl nárok na asi 30ml oleje. Ten občas otroci měnili za „něco, z čeho si večer mohli udělat hustou polévku“¹⁴⁷. Někdy se jim také podařilo od evropských konvertitů získat chrupavky a tuk, ze kterých mohli večer navíc uvařit kaši, do které přidávali kořínky a rostliny, které během dne našli. O chlebu, kterým se otroci živili nejčastěji, John Whitehead poznamenal, že „mnohokrát tak odporně páchl, že ho člověk nedokázal snést u nosu“¹⁴⁸. Služba v kuchyni byla proto velice často nevděčným posláním, které nikdo nechtěl vykonávat. Mohlo se však stát, že i zásoby mouky došly, a otroci nedostali k jídlu vůbec nic. Příkladem je dopis John Wildona, ve kterém stojí: „nedostali jsme přidělený ani kousek chleba celkem osm dní, leda to, co jsme si vyžebřali ode dveří ke dveřím od jiných křesťanských otroků“. Nedostatek jídla také dokládá dopis Johna Stockera svému příteli, ve kterém píše: „nemám po těžké práci nic, než jednu malou placku chleba a vodu na 24 hodin“¹⁴⁹.

Když vezmeme v úvahu náročnost prací a životní podmínky v miknáském otroctví, není divu, že úmrtnost mezi otroky byla vysoká. Mnoho otroků trpělo úplavicí a průjmy, někdy se také podle svědectví Johna Willdona objevila silná horečka doprovázená halucinacemi, známá jako callenture¹⁵⁰. Z posádky Pellowovy lodi, která padla do zajetí v létě 1716, zemřel již v září téhož roku její kapitán Richard Ferris, a dalších šest členů posádky pak zemřelo do jara roku příštího¹⁵¹. Vysokou úmrtnost vyvolaly i některé stavební práce. Busnot ve svém svědectví popsal, že v průběhu přesunu křesťanského hřbitova dál od hradeb Miknásu, na kterém se podílelo pět tisíc otroků, jich padesát zemřelo na zápach z čerstvě pohřbených těl. Otroci v Miknásu také často podlehli epidemiím moru. Příkladem je rok 1689, kdy během tří let morové

¹⁴⁷ Milton. 101.

¹⁴⁸ Ibidem. 102.

¹⁴⁹ Ibidem. 101.

¹⁵⁰ Ibidem. 105.

¹⁵¹ Ibidem. 105-106.

ráně podleho 613 otroků, z čehož bylo zaznamenáno 355 Španělů, 90 Portugalců, 78 Francouzů, 29 obyvatel Neapole, 12 Janovanů, 11 Římanů, 9 Irů, 5 Holanďanů, 2 obyvatelé Gibraltaru, 1 Ind, 1 Řek, a 22 otroků neznámého původu¹⁵².

3.2.2 Ismá'ílovi konvertité¹⁵³

Podobně jako v období do roku 1672, i za Ismá'ílovy vlády představovali ti, které si osobně sultán vybral pro své účely zcela jinou kategorii v rámci sultánových otroků. Většina z nich brzy odpadla od křesťanské víry údajně z donucení, což je ovšem sporná otázka. Konvertité vždy oproti běžným otrokům užívali mnoha privilegií, která jim navíc narůstala podle schopností každého jednotlivce. Proto je těžké posoudit, nakolik byly konverze výrazem donucení, třeba i fyzickým násilím, nebo byly jednoduše výrazem svobodné volby s cílem žít v lepších podmínkách. Většina konvertitů, kteří se dokázali vrátit do své rodné země, pochopitelně o své konverzi na islám prohlašovala, že byla fingovaná a jen z donucení.

Seznamy nebo počty konvertitů nejsou známy. Svým odpadnutím od víry se totiž pro Evropany stávali zavrženíhodnými a byli automaticky zbaveni možnosti na vykoupení z Maroka, což zahrnovalo i vyškrtnutí jejich jména ze seznamů zajatců. Jisté ale je, že jich bylo mnohem více, než běžných otroků, kteří byli drženi v *matmúrách* a věznicích¹⁵⁴.

Cesta budoucích renegátů začala jejich odloučením od ostatních otroků. Thomas Pellow, který byl spolu se některými ze svých druhů takovými „vyvolenými“, nám dává díky detailnímu popisu svého pobytu v Maroku možnost nahlédnout do osudů Ismá'ílových konvertitů.

¹⁵² Ḥarrāzī. 63.

¹⁵³ informace vyskytující se v této kapitole jsou převážně čerpány z: Milton. 89-131.

¹⁵⁴ Milton. 146.

Nejprve byl Pellow s dalšími zajatci odvedeni do *Qubbat al-Hajjâtín*¹⁵⁵, „kde pracují krejčí, a kde se chová zbroj“. Tam jim bylo nařízeno, aby se starali o zbraně, což zahrnovalo jejich opravy, čištění a leštění. Sultán si totiž potrpěl na tom, aby byl jeho arzenál v perfektním stavu. Zbraně byly také poměrně nesourodé a bylo jasné, že většina z nich byla zabavena z evropských lodí nebo při dobývání evropských enkláv. Podle Pellowa byly v podzemních prostorách u *Qubbat al-Hajjâtín* takto zaměstnány stovky evropských otroků. Poté byl Pellow vybrán a věnován jednomu ze sultánových synů, mauláj as-Safá'¹⁵⁶, kterému byl neustále nablízku a často tak byl prvním, na kom se tento neurotický princ mohl vybit svou zlost. Pellow podle svých slov „běhal od rána do noci za jeho koněm“. Brzy nadešla chvíle, kdy se mauláj as-Safá' rozhodl, že Pellow musí konvertovat k islámu. Nejprve mu nabízel, že kdyby konvertoval, dostal by velmi pěkného koně, na němž by směl jezdit, a žil by jako jeden z jeho vážených přátel. Pellow ale dle svého vyprávění na tyto výzvy neslyšel, tak se princ rozhodl, že Thomase bude ve svém pokoji držet tak dlouho, než se podrobí. Dále následovaly bastonády¹⁵⁷, prováděné princem osobně a po mnoho týdnů. Nechal jej také hladovět, a pokud už něco měl dostat, byl to jen chleba s vodou. Poté prý mauláj as-Safá' Thomasovi ohněm upaloval maso od kostí. Celkově byl dle svého vyprávění Pellow týrán měsíce, než se podrobil. „Nakonec jsem byl dohnán, abych se podrobil, a prosil jsem Boha, aby mi odpustil, neboť ví, že jsem souhlas nikdy nedal ze srdce“¹⁵⁸. Zde by ale bylo nerozumné brát Thomasovo vyprávění zcela vážně, protože bylo běžné, že byl konvertita po návratu do své rodné

¹⁵⁵ jednalo se o velice rozsáhlé podzemní prostory, jejichž nepatrný úsek je dodnes k vidění nedaleko mausolea mauláj Ismá'íla v Miknásu.

¹⁵⁶ Již před rokem 1672 bylo zcela běžné, že majetnější Maročané měli své vlastní otroky, určené pro osobní potřeby. Zvláště byl tento jev patrný u sultánských dvorů. Sám mauláj Ismá'íl dostal svého osobního otroka, když mu byly tři roky. Byl jím portugalský jízdní důstojník Dom Louis Gonsalez, který byl zajat v Tangeru, když byl pod portugalskou správou. Milton. 48.

¹⁵⁷ velice rozšířený trest, kdy byl trestaný zavěšen za kotníky tak, aby se hřbetem krku a hlavou dotýkal země, zatímco dostal okolo 50-ti ran přes chodidla. mauláj Ismá'íl údajně jednou nechal dvěma svým otrokům vysázet po pěti stech ranách přes chodidla, což u jednoho z nich vedlo k vyklobení kyčle. Ibidem. 91.

¹⁵⁸ Ibidem. 92.

země postaven před úkol vysvětlit příčinu skutečnosti, že celá ta léta v zajetí „hrál roli odpadlíka od křesťanství“, což jej vedlo k přehánění nátlaku těch, kteří jej údajně ke konverzi donutili.

Poté, co se Thomas Pellow podrobil princově vůli, podstoupil veřejnou obřízku a byl mu dán marocký šat, který ovšem odmítl nosit. Dočkal se tedy dalšího bití ze strany svého pána. „*Byl jsem držěn ve vězení o čtyřicet dní déle, protože jsem odmítl obléknout si maurský oděv*“, napsal ve svých pamětech. Nakonec se i tomuto podvolil, protože se mu dalším bitím otevíraly staré rány. Od té doby tedy nosil Thomas dlouhou vlněnou džallábu. Když se sultán dověděl o Thomasově přestoupení na islám, nechal jej odebrat princovi as-Safá' a věnoval jej jednomu ze sultánových dvořanů, který jej zaučoval do prací palácového služebnictva. Takto se Thomas díky své konverzi dostal do lepších životních podmínek. Stal se tak jedním z šesti set vybraných konvertitů a pro začátek mu byla dána povinnost zametat chodník. Po určité době byl jmenován hlavním hlídačem brány nejnižší řady dveří jednoho z Ismá'ílových harémů. Dále se vzhledem ke svým výjimečným schopnostem stal přímo osobním služebníkem mauláj Ismá'íla, a bylo mu dáno jezdit vedle něj bok po boku na koni a nosit mu jeho nechvalně známou hůl z pernambukového dřeva, kterou sultán bil otroky na stavbách po hlavě. Ismá'íl byl znám neočekávatelností svého chování, což se například projevilo, když nechal osmset ze svých konvertitů nastoupit na prostranství svého paláce spolu se stejným počtem žen, a nařídil jim, aby si mezi nastoupenými ženami vybrali své manželky, přičemž se často chopil situace sám. Takto přišel Thomas Pellow ke své manželce, kterou byla žena tmavší pleti. Nejprve mu byla ale nabízeny ženy o pleti mnohem tmavší - sultán totiž rád křížil své otroky, možná právě proto, že sám pocházel z rasově smíšeného manželství. Konvertité si navíc po uskutečněním svatebního obřadu mohli užívat poměrně dlouhého období oslav.

Zajaté ženy, které byly do Miknásu přivedeny stejně jako muži, měly svůj osud jistý – staly se součástí sultánova paláce. Thomas Pellow, který v sultánově harému nějaký čas sloužil,

potvrdil, že v době jeho přítomnosti bylo v harému přes čtyři tisíce konkubín¹⁵⁹. Pobyt v harému však od žen automaticky vyžadoval jejich brzkou konverzi k islámu. Brooks, který jako britský otrok strávil v Maroku předposlední desetiletí 17. století, ve svém svědectví popsal, že když byla do Miknásu jednou přivedena křesťanská panna, sultán na ni naléhal, aby konvertovala „*sváděje ji sliby velkých odměn, stane-li se Maurkou a bude-li s ním obcovat*“. Dívka se ale odmítala podříditi a tak sultán „*nařídil, aby byla svlečena a aby ji jeho eunuši šlehali malými šňůrkami, dokud nepadla jako bez života*“. *Poté bylo nařženo, aby nedostávala k jídlu nic jiného, než sbtnilý chléb. Dívka se nakonec podvolila a přestoupila na islám, a sultán „ji dal umýt a obléci ... a ležel s ní*“. Následovalo dívčino těhotenství, ze kterého přišel na svět jeden z mnoha sultánových potomků¹⁶⁰. Pokud žena ovšem trvala na své víře, mohlo vše dopadnout mnohem hůře. Příkladem může být svědectví francouzského duchovního Jeana de la Faye, kterému se při jeho misi do Maroka doneslo o případu ženy, která Ismá‘ílovi výzvě ke konverzi odmítala vyhovět, tak „*ji černoši pálili prsa svíčkami; a nadmíru krutě lili roztavené olovo do oněch částí těla, jež ze slušnosti nelze pojmenovat*“. Zmíněná žena svým zraněním podlehla¹⁶¹. Ovšem i otrokyně, které podstoupily konverzi, musely dodržovat přísná pravidla sultánova paláce. Dominique Busnot¹⁶² popsal, že za to, že se některé otrokyně navzájem tajně navštěvovaly, byly trestány vytrháním zubů, k čemuž za jeho přítomnosti v Miknásu došlo celkem čtrnáctkrát¹⁶³. Mauláj Ismá‘íl snad takovýmito krutými tresty chtěl zamezit intrikám a křivým nařčením, ke kterým vždy zcela běžně v harémech docházelo, a kvůli kterým byla například zardoušena sultánova oblíbená otrokyně anglického či

¹⁵⁹ Milton. 124.

¹⁶⁰ Ibidem. 126.

¹⁶¹ Ibidem. 210.

¹⁶² francouzský trinitář, který se účastnil misí do Maroka v letech 1704, 1708 a 1712. Dictionnaire des orientalistes de langue française. 162.

¹⁶³ Milton. 125.

gruzínského původu¹⁶⁴. Život v harému byl však pro mnoho žen natolik nudný, že riskovaly i sultánův hněv, a podplácely eunuchy, aby jim opatrovali od křesťanů víno¹⁶⁵.

Největší uplatnění však tradičně nalézali konvertité v Ismá'ílově armádě, zvláště pak, pokud se jednalo o vojáky z povolání. Použití Evropanů v marockých armádách nebylo žádnou novinkou, takto byli konvertité využíváni už za vlády sa'adského sultána Ahmada al-Mansúra¹⁶⁶. Také John Harrison popisoval, že když se v Marrákeši k moci dostal sa'adský sultán 'Abdalmalik, osvobodil zajatce „z okovů kolem krku i nobou“ a udělal z nich své střelce, kteří se těšili poměrně širokým svobodám pohybu¹⁶⁷. Sultánu mauláj Rašídovi se díky nakoupeným evropským zajatcům dařilo pacifikovat a dobývat území, zvláště vzhledem k faktu, že mnozí ze zajatců byli zkušenými dělostřelci¹⁶⁸. Také Ismá'íl za své počáteční válečné úspěchy vděčil svým otrokům. Simon Ockley o tomto podává zprávu¹⁶⁹: „Protože měl nějaké křesťanské otroky, které vzal židům a kteří uměli zacházet s jeho dělem, stal se brzy pro své nepřátele broživým protivníkem“¹⁷⁰. V jiné zprávě poukazuje francouzský diplomat François Pidou de Saint Olon¹⁷¹ na to, že sultán své konvertity „bere s sebou do pole, a v bitvách je vždy staví dopředu, kde je rozseká na kusy, projeví-li sebemenší úmysl ustoupit“¹⁷². Zatímco Ockleyho zpráva zmiňuje, že Ismá'íl ve své armádě využil křesťanů, Olonovo svědectví už poukazuje na konvertity. Stejně tak když se Pellow ve svém vyprávění vyjadřuje k Evropanům v sultánově vojsku, mluví vždy jen o konvertitech. Postupem času a lepší

¹⁶⁴ Ibidem. 153.

¹⁶⁵ Ibidem. 125.

¹⁶⁶ Abun-Nasr. 215.

¹⁶⁷ Matar. 18.

¹⁶⁸ Milton. 48.

¹⁶⁹ britský orientalista přelomu 16. a 17.století. Ibidem. 165.

¹⁷⁰ Ibidem. 49.

¹⁷¹ ambasador na Ismá'ílově dvoře roku 1693. Cochran. 111.

¹⁷² Milton. 138.

situaci si nejspíše tedy sultán mohl pro tyto funkce volit konvertity, tedy ty, ke kterým měl větší důvěru než ke křesťanům.

Také Thomas Pellow byl kolem roku 1720 jmenován jedním z velitelů vojenské mise, jejímž cílem bylo střežení *qasby* Temsna. Celkem bylo na tuto misi posláno šestset evropských konvertitů, mezi nimiž byli Francouzi, Španělé, Portugalci a Italové¹⁷³. Vojáci byli pro misi lehce vycvičeni, dobře vyzbrojeni, a přesunuli se i se svými manželkami a zásobami na šest měsíců do Temsny. Možnost opustit Miknás a ztratit se tak alespoň částečně z dohledu krutého a vrtkavého sultána by pro ně byla zcela nedosažitelná, pokud by zůstali křesťany. Brzy poznávali i další výhody, které jim přinášela konverze, a zvláště pak účast na vojenské výpravě mimo Miknás. Po cestě do *qasby* mohli drancovat okolní vesnice¹⁷⁴, a cestou se zastavili v Salé, kde ti, kteří byli ženatí, mohli volně jít do města a na rozkaz samotného sultána byli opulentně hoštěni¹⁷⁵. O svém pobytu na *qasbě* Pellow říká: „*Já a moji druzi ... jsme neměli co dělat, leda vymýšlet způsoby a prostředky, jak se rozptýlit ..., žijíce po přátelském způsobu a trávíce svůj čas příjemně*“. V lesích, které *qasbu* obklopovaly, se tedy věnovali lovu „*velkého množství zvíře jako koroptví, zajíců, šakalů*“¹⁷⁶. Poté, co *qasbu* opustil hlavní dozorce Hammo Triffoe, nastala situace, která dokládá vlašnost konverze těchto Evropanů. Začali totiž v okolních lesích lovit a pojídat také divoké kance¹⁷⁷.

Vedle účasti konvertitů v Ismá'ílově armádě byly pro sultána také nesmírným přínosem jejich znalosti a zkušenosti v oblasti výroby zbraní. Podle popisu Jean-Baptisty Estelleho¹⁷⁸ vyrobili sultánův arzenál o čtyřiceti tisících mušketách do značné míry konvertité, a „záhy bude

¹⁷³ Milton. 138.

¹⁷⁴ Ibidem.

¹⁷⁵ Ibidem. 139.

¹⁷⁶ Ibidem. 140.

¹⁷⁷ Ibidem. 144.

¹⁷⁸ francouzský konzul v Salé. Maziane. 144.

mít více, protože ve Fásu křesťanští otroci odlévají čtyři sta dělových hlavní měsíčně, velmi pěkných a dobré jakosti¹⁷⁹. Joseph de Leon (španělský otrok v Maroku mezi lety 1708 až 1728) také tuto zprávu potvrdil slovy, že Ismáílovi otroci pracují v továrnách na výrobu oceli a munice¹⁸⁰. Jednoho z nejlepších sultánových kovolijců, Carra, který byl původem z Irska, Ismáíl „nazýval bratrem, dával mu své vlastní oděvy a velmi ho hýčkal, lichotil mu, a nabízel mu nejvyšší vlivná místa v zemi.“¹⁸¹. Carr byl sultánem jmenován qáidem, a na nějaký čas vykonával i funkci provinčního guvernéra. Přesto však podle jednoho z konvertitů, Angličana Braithwaitea Carr „hodně naříkal na svou situaci, a proklašoval se více než kdy jindy křesťanem“. Braithwait také poukazuje na to, že Carr „s námi pil velmi zdatně, a tvrdil nám, že kdyby se co chvíli nezavřel a nedal si vydatnou dávku vína, nebyl by mohl snášet své rozpoložení, když pomyslel, že pro svou zemi a přátele je navždy ztracen“¹⁸².

Je tedy patrné, že pokud byli evropští konvertité v Maroku všeobecně schopní, dokázali svému osudu obstojně vzdorovat a vydobýt si zde i na evropské poměry dobré postavení. Zdaleka však konvertité v Maroku neměli tolik výsad, jak bylo běžné například v sousedním Alžíru, kde bylo běžné vidět odpadlíky od křesťanství, jak vysedávají v ulicích na svých rohožích a polštářích, a u sklenice alkoholu hrají karty nebo kostky¹⁸³.

¹⁷⁹ Milton. 146.

¹⁸⁰ Matar. 19.

¹⁸¹ Milton. 146.

¹⁸² Ibidem. 147.

¹⁸³ Ibidem. 147-148.

3.3 Činnost křesťanských misí a náboženské otázky

V předchozích kapitolách již o přítomnosti křesťanských misí na marocké půdě padly zmínky. Základem činnosti misionářů v Maroku byla fyzická péče o zraněné zajatce, kombinovaná s péčí duchovní, která měla pro zajatce velký přínos a znamenala důležitou psychickou podporu v jejich nezáviděníhodných životních podmínkách. V těchto aktivitách se angažovaly především španělské katolické řády v čele s františkány. Byly stavěny kaple, kostely, kláštery, ošetrovny, nemocnice a lékárny.

Cílová města křesťanských misí v období od počátku 17.století do roku 1672 plně odrážela dobovou politickou situaci. Činnost křesťanských duchovních totiž vyžadovala určitou míru politické stability a záruky bezpečí ze strany místních vládců. Proto se misie v tomto období soustředily především na sa'adskou metropoli Marrákeš. Misionáři také působili v dalších marockých městech, kterými byly především Salé, Tetuán a Fes, avšak tato města byla brána jako regionální centra. Vedle politického bezpečí byl dalším faktorem samozřejmě také počet zajatých Evropanů v tom či onom městě¹⁸⁴.

Mezi další významné činnosti křesťanských misionářů patřila také diplomacie, a především pak jejich role ve vykupování křesťanů ze zajetí a otroctví, kterému se věnuje kapitola č. 4.

3.3.1 Chronologický vývoj přítomnosti křesťanských misí v Maroku do roku 1666

První zmínky o přítomnosti křesťanských misionářů, kterými byli v naprosté většině případů členové španělských katolických řeholí, na území Maroka pocházejí z přelomu 11. a 12.

¹⁸⁴ z útržkovitých informací víme, že v Marrákeši padesátých let 17.století bylo údajně drženo pět až šest tisíc zajatců, zatímco například ve Fesu jich byla v roce 1666 držena „pouhá“ tři sta. Pokud jde o Salé, viz kapitola 2.1.1 na str. 12. Gottreich. 296., Ḥarrāzī. 31.

století. V této době byla almohadskými vládci v Marrákeši povolena stavba prvního kostela, do kterého byli na papežův příkaz posíláni mniši, jejichž cílem byla péče o zajaté křesťany¹⁸⁵. V mezidobí od 14. století až do počátku století 17. byla přítomnost křesťanských duchovních na marockém území méně častá. Marocká dynastie Sa'adovců vládnoucí v 16. století totiž nebyla křesťanům nakloněna, a přítomnost především portugalských enkláv na pobřeží zajišťovala většině místních křesťanů dostatečné útočiště. Toto století bylo také ve znamení dobývání nových světů, a vyžadovalo si proto ze strany misionářů mnoho pozornosti.

Až do roku 1630 nevydávali sa'adští vládcové křesťanským misionářům povolení k trvalejšímu pobytu, což ovšem neznamenovalo, že by byli zajatí křesťané po duchovní stránce úplně bez pomoci. Mezi zajatci například působil kněz Thomas de Jesus, který byl sám zajatcem z bitvy Tří králů v roce 1578, a v Marrákeši tak dohlížel na přibližně dva tisíce ze svých souvěrců¹⁸⁶. Tato nepříznivá situace dokonce vedla některé obětavé mnichy k tomu, že se dobrovolně nechali zajmout, a v zajetí pak také křesťany pečovali¹⁸⁷.

K výraznějšímu oživení misijní činnosti došlo roku 1620, kdy byla Juanem de Prado ze San Diega¹⁸⁸ do Maroka vyslána dvoučlenná průzkumná misie. Jednomu z průzkumníků se údajně podařilo dostat se v přestrojení za obchodníka až do vnitrozemí, kde se dokonce setkal se zajatci. Misie však nedosáhla povolení k trvalému pobytu křesťanských duchovních v zemi.¹⁸⁹

Roku 1630 byla do Marrákeše na souhlas samotného sultána vyslána misie, které se účastnili Juan de Prado, Matías de San Francisco a Ginés de Ocaña. Než ovšem do jihosa'adské metropole dorazili, chopil se již trůnu al-Walíd, který je vyzval, aby jeho zem opět opustili. Když

¹⁸⁵ Ḥarrāzī. 52.

¹⁸⁶ Ibidem. 54.

¹⁸⁷ takto v Maroku působil například Constancio Magno. Ibidem. 27.

¹⁸⁸ v jižním Španělsku.

¹⁸⁹ Ibidem. 29.

mniši odmítli, nechal sultán roku 1631 Juana de Prado popravit¹⁹⁰. Matías a Ginés poté v Marrákeši zůstali až do doby, kdy byl al-Walíd roku 1636 zabit, a moci se ujal Muhammad aš-Šajch al-Asghar. Tento sultán vůči křesťanským zajatcům a misionářům projevil velkou náklonnost, a svolil k založení kláštera u starého marrákešského kostela, kam se mohli mniši uchýlit¹⁹¹. Matías de San Francisco ve svém svědectví také popsal, že sultán nechal křesťanské zajatce přesídlit do blízkosti tohoto kláštera. Na místě byl rovněž otevřen veřejný kostel, ve kterém byla podávána eucharistie, a zřízena škola pro malé i velké, kde probíhala výuka čtení pro křesťanské zajatce¹⁹². Matías také nechal v kláštře založit malou ošetrovnu, která byla vybavena šesti až osmi lůžky¹⁹³. V září roku 1637 získal vyslanec Nicolas de Velasco osvědčení o zákonném vlastnictví kostela, spolu s povolením svobodného vstupu a opuštění sultánovy půdy, které platilo pro františkány ze San Diega¹⁹⁴. Od této doby se španělští panovníci finančně podíleli na chodu tohoto svatostánku, v němž se konaly bohoslužby, organizovala náboženská procesí, a kde se zakládala náboženská sdružení. Podle francouzského kněze Pierra Dana dosahoval celkový počet křesťanů v Marrákeši roku 1651 pěti až šesti tisíců¹⁹⁵. Al-Asgharova benevolence vůči křesťanům však byla jasně pragmatického ražení. Chtěl si zajistit španělskou podporu pro případ, že by mu hrozilo nebezpečí ze strany jiných sa'adských uchazečů o marrákešský trůn. V době vlády tohoto sultána tak byl Španělům v Marrákeši povolen volný pobyt a obchod¹⁹⁶. Kostel s klášteřem v Marrákeši sloužily křesťanům až do roku 1660, kdy byly al-Asgharovým bratrem 'Abdalkarímem zbořeny, a na jejich místě byla postavena pevnost. Křesťané pak byli přemístěni

¹⁹⁰ Ḥarrāzī. 30.

¹⁹¹ Ibidem.

¹⁹² Ibidem. 54.

¹⁹³ Ibidem. 62.

¹⁹⁴ Ibidem. 30.

¹⁹⁵ Gottreich. 296.

¹⁹⁶ Ḥarrāzī. 30.

do židovského mellahu¹⁹⁷, kde již zůstali až do roku 1672, kdy je nechal mauláj Ismá'íl odvést do Miknásu.

Křesťanské misie byly vysílány kromě Marrákeše i do dalších regionálních center země, a to všude tam, kde byli přítomni zajatci, a kde bylo svoleno ke stavbě kaple nebo kostela. Jednalo se především o města Salé, Tetuán a Fes, ve kterých se františkáni pečovali o zajatce pobývajících v *matmúrách*, i mimo ně¹⁹⁸. Mniši zajatcům poskytovali jak potravu ducha, tak i těla - vařili zajatcům jídla a pekli chleba. Jindy jim dokonce pomáhali řešit problémy a nedorozumnění s jejich pány¹⁹⁹. Salé mělo před rokem 1666 speciální politický režim, který mimo jiné evropským obchodníkům umožňoval svobodnou náboženskou praxi, což se brzy také rozšířilo i na zajatce v *matmúrách*, kterým bylo povoleno vést bohoslužby v *matmúrách*. Byl také povolen vznik kaplí v rámci evropských konzulátů, které v tomto městě sídlily. Za funkčního období francouzského konzulárního zástupce Antoinea G. Parasol byla například v rámci konzulátu založena v lednu roku 1653 kaple, kterou obsluhovali františkáni²⁰⁰.

3.3.2 Křesťanské misie v Maroku mezi lety 1666 a 1727 a jejich činnost

Poté, co mauláj Rašid prohlásil Fes hlavním městem počínajícího 'alawijského státu, zaručil františkánům bezpečnou přítomnost ve své zemi a dal jim své svolení ke zřízení kláštera ve Fesu²⁰¹. Za vlády mauláj Ismá'íla pak byly záruky bezpečnosti potvrzeny, a roku 1672 povolil

¹⁹⁷ Ḥarrāzī. 31. Mellah je pojem, který v Maroku označuje židovskou čtvrť města. Původ slova je odvozen od slova malláh, které označovalo zasolenou oblast na okraji Fesu, kde v 15. století vznikla první takováto čtvrť v Maroku. Oproti evropským židovským ghettům byly mellahy více otevřené například i muslimům, a nepanovaly v nich tak špatné životní podmínky. Gottreich. 287-305.

¹⁹⁸ Ḥarrāzī. 57.

¹⁹⁹ Ibidem. 64.

²⁰⁰ Amīlī. 331.

²⁰¹ Ḥarrāzī. 31.

křesťanům postavit ve Fesu kostel Neposkvrněného početí Panny Marie²⁰². Ještě téhož roku se však hlavním městem stal Miknás, kam byli z celé země posíláni veškerí křesťanští zajatci.

Za Ismá'ílovy vlády už to nebyli jen španělští františkáni ze San Diega, jejichž misie byly do Maroka posílány, ačkoliv byly jejich misie stále nejčetnější a dosáhly největšího významu. Roku 1677 byli františkáni nuceni stáhnout se do španělské Ceuty, a jejich pozice měl podle nařízení kardinálského kolegia zaujmout řád trinitářů z Madridu²⁰³. Do roku 1680, kdy byli z Maroka Ismá'ílem vypuzeni, se trinitářům mimo péči o Ismá'ílovy otroky podařilo postavit nemocnice v Miknásu, Fesu a Tetuánu. Sultánovi také slíbili, že budou zakládat další nemocnice, a že přivezou léky, se kterými budou zdarma léčit nejen křesťany, ale i muslimy a židy. Trinitáři pak ještě v Maroku působili mezi lety 1692 až 1724, a to především ve spolupráci s františkány, kterým přinášeli finanční prostředky pro výkupné otroků²⁰⁴. Roku 1686 se do země vrátili františkáni a sultán jim hned vyčlenil v miknáské věznici místo pro stavbu kostelu, ve kterém také žili²⁰⁵. Františkánští duchovní poté vedli všechny miknáské křesťany katolického vyznání při bohoslužbách a oslavách křesťanských svátků²⁰⁶. Zotročení křesťané nekatolického vyznání, kterých byla celá třetina²⁰⁷, se katolických mší a oslav neúčastnili, a po duchovní strážce se tedy museli spoléhat na sebe samé²⁰⁸.

²⁰² Ḥarrāzī. 32.

²⁰³ Ibidem. 32. Řád trinitářů byl založen roku 1198 Janem z Mathy za účelem vykupování křesťanů z rukou nevěřících, přičemž byla na toto výkupné věnována celá třetina veškerých příjmů řádu. Činnost tohoto řádu pokračovala až do 19. století. Flannery. 135-136. Vykupitelské výsledky trinitářů viz kap. 4.2.1 .

²⁰⁴ nejdelšího trvání a nejvýraznějších výsledků dosáhla spolupráce trinitářů s Diegem de Los Angeles, který je považován za nejvýznamnější postavu řádu svatého Františka z Assisi na dvoře mauláj Ismá'íla. Vysloužil si dokonce osobní přátelství samotného sultána. Ḥarrāzī. 69.

²⁰⁵ Ibidem. 32.

²⁰⁶ Matar. 19.

²⁰⁷ Ḥarrāzī. 59.

²⁰⁸ Milton. 136.

Oslavy křesťanských svátků byly jedinými volnými okamžiky v životě křesťanských otroků v Ismá'ílově Miknásu. Jak stojí ve svědectví otce Francisca Silvestre, největší byly oslavy Slavnosti Těla a Krve Páně, kdy mniši podplatili strážce miknáské věznice, aby se oslav mohli účastnit všichni otroci. „*Toho dne jsou zdi vnitřního dvora sídžnu, odkud procesí vychází, vyzdobeny zelenými stonky*“. Zdobilo se bylinami a květinami, a otroci byli obdarováni svíčkami. „*Jeden duchovní jde v čele ... [a] všichni kráčejí za zpěvu náboženských písní příhodných pro tento den*“. Ne každý svátek však sultán otrokům povolil. Když se jej jeden z otroků zeptal, jestli by mohli oslavit Svátek svatého Jana Křtitele, údajně se mu dostalo odpovědi v podobě pětiset ran. Protestanti na tom byli ještě hůře. Busnot poznamenal, že když jej někteří požádali o svolení oslavit své Velikonoce, které deset dní před nimi oslavili francouzští katolíci, zeptal se sultán, jestli se postili. Když se Ismá'ílovi dostalo negativní odpovědi, odvětil: „*kde není ... půstu, není Velikonoce*“²⁰⁹. Dle práce Penze Charlese, *Les captifs français du Maroc au XVIIe siècle*, bylo otrokům dovoleno slavit celkem čtyři svátky. Jednalo se o Nový rok, Velikonoce, Svátek svatého Jana Křtitele a Svátek Narození Panny Marie²¹⁰. Moüette se však ve svých svědectvích zmiňuje o těchto čtyřech svátcích: Vánoce, Svátek Narození Panny Marie, Svatodušní svátky a Velikonoce²¹¹. Jak se tedy zdá, mauláj Ismá'íl neměl ve věci křesťanských svátků jasno, a rozhodoval se dle aktuálních žádostí ze strany svých otroků, nebo křesťanských duchovník, kteří se o ně starali.

Vedle pořádání oslav a vedení bohoslužeb se také mniši v Miknásu věnovali dalším duchovním úkonům, jako byl křest, svaté přijímání, eucharistie, pohřby a náprava odpadlíků od víry²¹². Konverze, nebo také apostáze, byly závažnou věcí, která měla dalekosáhlé důsledky.

²⁰⁹ Milton.

²¹⁰ Ḥarrāzī. 62.

²¹¹ Ibidem.

²¹² Ibidem.

Kromě již zmíněného faktu, že odpadlík²¹³ svou konverzí ztrácel právo na vykoupění do své vlasti, znamenala tato skutečnost také velkou ostudu pro blízkou rodinu tohoto otroka. Když se na seznamech otroků, které se čas od času do evropských zemí dostaly, objevilo, že ten či onen se „stal maurem“, popřípadě že se „poturčil“, byl to pro blízké osoby tohoto nešťastníka velký šok. Když se pak takovému otroku nějakým způsobem podařilo dostat zpět do své vlasti, musel projít takzvaným *Laudovským obřadem*, aby byl přijat zpátky mezi křesťany. Kajícíník musel po dobu tří týdnů se sklíčeným výrazem ve tváři klečel při vstupu do místního kostela oděn v bílém, a s bílou hůlkou v ruce. Poté se měl bít v prsa a políbit podstavec křtitelnice. Jedině pak směl přijmout rozhřešení a eucharistii²¹⁴.

Na okraj tohoto tématu ještě zmiňme další z křesťanských řádů, které Maroko ve sledovaném období navštívily, a jejichž cílem nebyla ani tak péče o křesťanské otroky, jako spíš snaha o jejich vykoupění²¹⁵. Jedná se například o francouzský řád mercedariánských rytířů²¹⁶, jehož misie do Maroka přišly například v letech 1645, 1683, a dále pak mezi lety 1704 a 1737. Ve feském klášteře se také na čas usídlili italští františkáni²¹⁷.

²¹³ arabsky *‘ildž*.

²¹⁴ Milton. 160.

²¹⁵ viz následující kapitola.

²¹⁶ řád mercedariánských rytířů založil Peter Nolasco ve Španělsku roku 1218. Flannery. 142.

²¹⁷ Ḥarrāzī. 66.

4. Vysvobození ze zajetí

Příběhy křesťanů pobývajících v marockém zajetí se rychle šířily celou Evropou a vzbuzovaly soucit jejich obyvatel. Pro vykoupení těchto zajatců byly proto duchovními pořádány lidové sbírky, a evropské panovníci či soukromé společnosti darovaly na tyto účely ohromné částky. Naplnění finančních požadavků však nebylo jedinou cestou k vysvobození zajatců. Byly zde také pro tyto účely možnosti diplomatických misí, válečných zásahů, či obyčejných směn zajatců za zboží, či jiné zajatce.

Jak už bylo uvedeno v předchozích kapitolách, hlavní motivací zajímání Evropanů bylo v před'alawijském Maroku především získání finančního výkupného. Ze zpráv zajatců se dozvídáme, že s nimi bylo především ze začátku zacházeno velice špatně²¹⁸. Tato skutečnost byla součástí strategie korzárů. Zajatci byli poté totiž často nuceni, aby psali svým známým a rodinám dopisy²¹⁹, ve kterých měli zmiňovat svá utrpení a těžkou práci, kterou musejí vykonávat. To vzbuzovalo v adresátech soucit, který vedl k uspišení vykoupení zajatců. Kromě tohoto efektu mohly tyto dopisy také majiteli zajatců dát určitou představu o postavení zajatce v jeho domovině, majetkovém zázemí jeho rodiny a stycích se státními úředníky, nebo vysoko postavenými osobnostmi. Vězňatelé si těmito informacemi tedy mohli udělat lepší představu o „hodnotě“ svých zajatců²²⁰. Najímali si proto písaře stejné národnosti, kteří na obsah odchozí pošty dohlíželi, nebo si jej přímo v případě negramotných zajatců nechali diktovat.

²¹⁸ William Leg ve svém dopise ze Salé roku 1625 například píše, že jim „*místní krutě sekají uši, které je poté nutí jíst, nebo je nutí pálit ostatní*“. Matar. 16.

²¹⁹ Ibidem. 21.

²²⁰ z roku 1625 se nám zachovala zpráva britského zajatce, v níž píše, že potom, co se jeho pán dověděl o majetnosti jeho rodiny, znásobil mu utrpení na znamení toho, že je cena výkupného pevně stanovena. Amílí. 162.

4.1 Možnosti bezhotovostního vysvobození ze zajetí

Asi nejjednodušší cestou, jakou se mohl zajatec legální cestou dostat zpět do své vlasti, bylo jeho propuštění. K tomuto jevu docházelo téměř výhradně jen za vlády mauláj Ismá'íla, kdy byli někteří schopní otroci vysláni do své rodné země jako emisaři. John Pridaux například ve svém dopise referuje o svém bratrance, který si díky své nadprůměrné chápavosti vysloužil náklonnost mauláj Ismá'íla, který jej poté vyslal na dvůr krále Karla II. s dopisy a s cílem nastolit otázku možnosti vykoupení britských otroků²²¹. V srpnu roku 1689 marocký sultán ve zprávě Williamu Oranžskému také například sdělil, že mu posílá jednoho z otroků anglické národnosti, který se jmenuje James Hamel, a to s cílem, aby bylo zajištěno bezpečné předání korespondence²²².

Vysvobození zajatců se také dosahovalo uzavíráním diplomatických smluv a skrze různé diplomatické přísliby. Prvním úspěchem na poli diplomacie byla mise Johna Harrisona z dubnu 1627, kdy bylo vyjednáno propuštění všech anglických zajatců ze Salé. Příkladem obratné diplomatické klíčky je například situace, kdy britská královna Anna Stuartovna (1702-1707) dosáhla propuštění zbylých třiceti anglických otroků²²³ z Miknásu odměnou za to, že naznačila možnosti společných vojenských postupů Maroka a Anglie proti Španělsku. Když však poté královna odmítla pomoc při Ismá'ílově útoku na španělskou Ceutu, byly opět obnoveny útoky saléských korzárů na anglické lodě²²⁴.

V případech, kdy k vykoupení zajatců chyběly potřebné finanční prostředky, mohli být křesťané vysvobozeni výměnou za jiné zajatce, či zboží. Zajatci tak v tomto případě představovali specifický druh zboží, se kterým se obchodovalo. Vhodným příkladem této situace je trestní

²²¹ Vše nasvědčuje tomu, že se již Pridauxův bratranec zpět do Maroka nevrátil. Matar. 18.

²²² Čeho se korespondence týkala, není specifikováno. Ibidem. 18-19.

²²³ situaci předcházelo propuštění většiny anglických otroků, ke kterému došlo roku 1701. Milton. 63.

²²⁴ Ibidem.

výprava do Alžíru vedená sirem Robertem Manselem roku 1621, kdy bylo úkolem zajmout alžírské muslimy, a vyměnit je minimálně „hlavu za hlavu“ za anglické zajatce v Tetuánu. Nakonec bylo touto výměnou dosaženo propuštění osmi Angličanů²²⁵. Jiným příkladem výměny zajatců je nabídka Karla I. z roku 1631, kdy bylo marockému sultánovi al-Walídovi navrhováno, že by Angličané držení na jeho dvoře byli vykoupeni dodávkou Maročanů, které by anglický král nechal nakoupit ve Španělsku²²⁶. Od roku 1632 král Karel I. vedl trestní výpravy proti Alžíru, Tunisu a Salé s cílem ukořistit zde co nejvíce zajatců, kteří by poté mohli být objektem směny²²⁷. Pokud jde o směnu zajatců za zboží, pak i zde máme příklad holandské lodi, která v únoru 1627 směřovala do Salé s nákladem zboží, které mělo být vyměněno za zajatce. Loď samotná však byla cestou ukořistěna korzáry ze Salé²²⁸.

Dostí jiného charakteru bylo vysvobozování zajatců za pomoci přímých vojenských zásahů. Už v letech 1627 a 1630 se ke králi Karlu I. donesly stížnosti Salét'anů na drancování vedené kapitánem Neastonem²²⁹. Dalším příkladem je roku 1637, kdy byly anglickou flotilou pod velením kapitána Rainsborougha vedeny útoky na Salé, a to přímo s cílem osvobodit anglické zajatce²³⁰. Takovéto útoky byly vedeny i za vlády mauláj Ismá'íla²³¹. Jinou situací bylo, když bylo vládcem evropské země vydáno oprávnění k zajímání nepřátelských lodí²³², v našem případě především ve prospěch obchodníků, kterým byly zajaty lodě. Během takto legalizovaných útoků bylo možno získat zpět zajaté členy posádek, či jiné zajatce. Příkladem je žádost kapitána

²²⁵ Matar. 25-26.

²²⁶ Ibidem. 26.

²²⁷ Ibidem. 24.

²²⁸ Amīlī. 156.

²²⁹ Matar. 10.

²³⁰ Ibidem. 24.

²³¹ viz kapitola 2.1.2 .

²³² tímto oprávněním byl tzv. kaperský list (angl. *Letter of Marque*). Jednalo se o smlouvu, která státu zaručovala podíl na zisku z takové korzárské výpravy. Kostam. 4-5.

Thomase Kinga směřovaná ke králi Jakubovi I. z roku 1624, ve které Thomas King krále prosil o svolení k trestné výpravě dvou lodí proti Salé, kterou by vypravil na své vlastní náklady, a jejímž cílem by bylo pomstít ztrátu jednatele Kingovy společnosti a také ztrátu zboží²³³.

4.2 Vykoupení ze zajetí

Nejpraktikovanější cestou jak vysvobodit evropské křesťany z jejich zajetí však bylo přímé vykoupení za smluvené finanční částky. Základem bylo znát výši požadovaného výkupného. Prodejní ceny jednoho běžného zajatce se v období počátku rozkvětu saléského korzárství roku 1629 pohybovaly kolem 200 lir²³⁴. Výše požadovaného výkupného poté v průběhu století rostla, až se v druhé polovině 17.století ustálila na 600 lirách²³⁵. Poté, co byla známa výkupní cena, byly pořádány veřejné i chrámové charitativní sbírky, a to především v období Velikonoc. Jiným štedrým zdrojem potřebných financí bývali také španělští či francouzští králové²³⁶. Zajatci byli v katolických zemích vnímáni jako bojovníci ve válce křesťanů proti islámu, a proto bylo směřování financí z královských pokladen do záležitosti vykoupení výrazem jejich zbožnosti.

Ne všechny získané peníze však šly přímo na samotné výkupné. Velice často bylo nutné, aby mise, která byla s penězi do Maroka vyslána, přivezla také ještě nějaké dary pro ty, s nimiž se o výkupném jednalo. Kromě soudobých technologických výtvarků a různého koloniálního zboží to byly také zbraně. Tyto dary pak byly předávány vládcům, jejich manželkám, či významným dvořanům. Roku 1720 byla například z Anglie vyslána mise komodora Charlese

²³³ Matar. 24.

²³⁴ zajímavostí je, že se výkupní ceny křesťanských zajatců pohybovaly v nižších relacích, než například ceny Saléťanů, za které bylo v Evropě téhož roku požadován ekvivalent 300 lir na zajatce. Opět se pravděpodobně jednalo o liry benátské. Amílí. 162.

²³⁵ Například v roce 1688 vykoupili španělští františkáni 550 otroků při této ceně. Ibidem.

²³⁶ Matar. 29.

Stewartu, která jen mauľáj Ismá'ílovi hrací hodiny s jemným zvoněním, fajánsové mísy, čtyři skleněné svícny, tři lustry, velký koš na ovoce a zdobený slunečník²³⁷. O pár let později, roku 1723 dorazila do Miknásu francouzská mise vedená Jeanem de la Faye, která zase sultánovi předala dvě velká zrcadla, cizelovanou loveckou pušku, zlatý brokát a tři bedny fajánse²³⁸. Pokud ve věci výkupného jako prostředníci figurovali i konzulové, bylo jejich právem požadovat celá 2% z výše výkupného²³⁹.

Jak již bylo naznačeno výše²⁴⁰, speciálním případem byli ti, kteří měli velký majetek nebo známosti na vysokých společenských či státních pozicích. Vykoupení takovýchto osob většinou proběhlo velice rychle. Někdy si i sami vyjednali své vykoupení, a vyhnuli se tak utrpení, které čekalo všechny ostatní z jejich skupiny²⁴¹. Když se francouzský obchodník žijící v Salé dověděl, že je mezi zajatými Angličany James Wadsworth, který je příbuzným konzula ze Svaté Lucie, okamžitě za něj zaplatil výkupné, zatímco ostatní z jeho lodi byli ponecháni svému osudu²⁴². Roku 1676 byl zase například zajat kapitán Alexander Makenniye, který když byl předveden před mauľáj Ismá'íla, na místě si dojednal své vlastní výkupné, které zahrnovalo 400 pušek o délce půl druhého metru, které mu zajistili angličtí obchodníci. Tento případ dokládá pohotovost a ochotu anglických obchodníků, protože kdyby byl Makenniye jen obyčejným námořníkem, jen stěží by pro něj něco podobného udělali²⁴³. Chudí zajatci, kteří neměli žádné vysoce postavené známosti, tak v zajetí zůstávali i po velice dlouhou dobu. V případě, že byly saléskými korzáry zajaty celé rodiny z očividně nuzných poměrů, byla situace řešena strategicky. Povolili otci rodiny, aby se vrátil do vlasti, aby tam získal potřebné výkupné, zatímco zbytek jeho rodiny byl

²³⁷ Milton. 172. Výsledkem dlouhé Stewartovy mise pak bylo propuštění všech 293 anglických zajatců. Ibidem. 187.

²³⁸ Ibidem. 210.

²³⁹ Matar. 26.

²⁴⁰ viz kapitola 2.1.1 .

²⁴¹ Ibidem. 27.

²⁴² Ibidem. 28.

²⁴³ Ibidem.

držen v zajetí jako rukojmí²⁴⁴. Zajatci, kteří sháněli finanční prostředky pro své výkupné, mohli také využít služeb některých konzulů a kapitánů lodí, kteří zoufalým zajatcům půjčovali peníze. Ti se pak mohli vrátit do své země, ač zadluženi svým výkupným, ke kterému byly navíc připočteny poplatky za směnu měny²⁴⁵.

4.2.1 Vykupitelské misie

Výraznou roli ve vykupování zajatců a otroků hrály misie křesťanských katolických řádů, které se nejen dokázaly postarat o sehnání potřebných financí, ale vystupovaly také často v roli prostředníků při vyjednáváních. Především ve Francii a Španělsku byla vykupitelskými žebravými řády pořádána rozsáhlá procesí, ve kterých vedli vykoupené zajatce, a jejichž cílem bylo získat další prostředky na výkupné. V mnoha případech byli zajatci vykoupeni, jen když písemně stvrdili, že se takového tradičního procesí zúčastní²⁴⁶. Dříve než byli zajatci vykoupeni, byli také podrobeni zkouškám, jestli nebyli zkaženi islámem nebo protestantismem²⁴⁷.

Je pochopitelné, že ve stínu historických událostí v Evropě 17.století bylo při vykupování zajatců přísně rozlišováno mezi katolíky a protestantskými církvemi. Zatímco se britští katolíci mohli dočkat vykoupení ze strany svých francouzských a španělských souvěrců, podobná spolupráce fungovala i mezi francouzskými Huguenoty, a holandskými a anglickými protestanty²⁴⁸. Když byla do Maroka vyslána vykupitelská misie vybavená požadovaným

²⁴⁴ Matar. 15.

²⁴⁵ Ibidem. 30.

²⁴⁶ Ibidem. 29.

²⁴⁷ Ibidem.

²⁴⁸ Ibidem. 33.

výkupným, bylo nezbytně nutné, aby zůstal její cíl do poslední chvíle utajen, jinak misionářům hrozilo přepadení a oloupení²⁴⁹.

Otázkou vykupování zajatců se zabývaly všechny křesťanské řády, které do Maroka vyslaly své misie. Zatímco přítomnost františkánů v zemi byla téměř trvalého charakteru²⁵⁰, z čehož františkánům vyplývala možnost být prostředníky ve vyjednávání, trinitáři a mercedariáni své misie do Maroka vysílaly nepravidelně, a podíleli se především na získávání požadovaných výkupných. V období před nástupem 'Alawíjců k moci bylo vykupování zajatců usnadněno faktem, že získání výkupného bylo hlavní motivací samotného zajímání křesťanů. K výrazné změně situace došlo za vlády mauláj Ismá'íla, který „zestátnil“ všechny zajatce v zemi, a hodlal je v první řadě využívat pro svou vlastní potřebu v Miknásu. Přesto se v tomto období dařilo některým misiím vykoupit od sultána až několik set otroků v krátkém časovém horizontu. Trinitáři například během své přítomnosti v Maroku mez lety 1677 a 1680 vykoupili přibližně 200 otroků²⁵¹, a poté ve spolupráci s františkány dosáhli mezi lety 1692 a 1724 vykoupení dalších 580 otroků²⁵². Mercedariánům se zprvu podařilo roku 1681 vykoupit 46 otroků²⁵³, ale v následujících letech je stíhala řada neúspěchů, které způsobily, že mezi lety 1690 a 1725 dosáhli vykoupení pouhých třiceti otroků²⁵⁴. Františkáni se díky svému téměř trvalé pobytu v Ismá'ílově Maroku dokonale obeznámili se vším potřebným natolik, že se stali rádci pro ostatní řády či státní mise. K tomuto docházelo zvláště v období, kdy v Maroku působil Diego de Los Angeles, který byl mimo jiné i prostředníkem komunikace mezi španělským králem Karlem II. a

²⁴⁹ Ḥarrāzī. 75.

²⁵⁰ viz kapitola 3.1.1 na str. 33.

²⁵¹ Ibidem. 32.

²⁵² Ibidem. 73.

²⁵³ mezi kterými byl i Francouz Germain Moüette. Dictionnaire des orientalistes de langue française. 711.

²⁵⁴ neúspěchy řádu mercedariánských rytířů měly svou příčinu v neznalosti marockého prostředí, a nedostatku náklonnosti ze strany mauláj Ismá'íla, od kterého se řádu nedostalo povolení k trvalému pobytu. Ḥarrāzī. 67-69.

marockým sultánem, kdy byli v rámci depeší ze zdvořilosti Ismáílem do Španělska uvolňováni španělští otroci²⁵⁵.

4.2.2 Specifika anglického přístupu k problému

Zdá se, že ze všech zajatců na tom byli z hlediska vyhlídek na vykoupení nejhůře Britové, protože katoličtí františkáni měli pro protestanty jen mizivé pochopení. V Anglii také nedocházelo k organizování náboženských procesí, jak tomu bylo v katolických zemích²⁵⁶. Dokonce i institucionální podpora otázky vykoupení anglických zajatců z Maroka nebyla nijak dostačující, jediným úřadem zabývajícím se pořádáním veřejných sbírek pro tyto účely byla The Corporation of the Trinity House. Ta nejprve sbírala informace o zajatých Britech, jejich stavu a jejich rodinách, aby mohla vydávat certifikáty výběřcím milodarů, kteří se vydávali shánět výkupné do všech koutů země. Tyto certifikáty popisovaly utrpení zajatců, a například také zaručovaly, že tito zajatci byli dobrých mravů²⁵⁷.

Anglie se také od katolické Evropy dosti lišila v postoji vůči svým zajatcům. Již bylo zmíněno, že Francouzi a Španělé považovali své zajatce za bojovníky proti bezvěrným muslimům. Angličané oproti tomu své zajatce vnímali jako součást britského obchodního podniku ve Středomoří, z toho vyplývalo, že povětšinou nikdo necítil morální nebo náboženskou povinnost rozšiřovat finanční pomoc vůči zaměstnancům Levant Company a East India Company, kteří padli v Maroku do zajetí. Pokud tedy nebyly z Anglie do Maroka přímo vysílány diplomatické mise, většinu vykoupení anglických zajatců vyjednávali samotní jednatelé obchodních

²⁵⁵ Harrāzī. 70.

²⁵⁶ výjimkou byli britští quakeři. Protože se na pomoc ostatních nemohli vůbec spoléhat, vykupovali se navzájem s poměrně vysokou efektivitou. Je nutno podotknout, že muslimové měli vůči quakerům lepší vztah, než jaký jej měli katoličtí křesťané. Matar. 21+30.

²⁵⁷ Ibidem. 24-25.

společnosti²⁵⁸. Někdy se však vykoupení „nevyplácelo“. Příkladem této situace je příběh samotného Thomase Pellowa, který byl roku 1716 zajat na lodi Francis. Ta patřila bohatému obchodníkovi Valentinu Enys, obchodujícímu s vínem, dřevem a drahými látkami, jehož obchody se rozprostíraly od Pobaltí přes Madeiru a Středozeří až do Západní Indie²⁵⁹. Byla to osobnost natolik vlivná, že by si mohla poměrně snadno u anglických ministrů a ve vlivných kruzích získat pozornost, nebo se chopit podepisování petic, získání kaperského listu a podobně. Enys však byl zkušeným obchodníkem a jednoduše při svých obchodech počítal s „přirozenými zrátkami“.

Poněkud nezvyklá, ale do tohoto kontextu zapadající, je také reakce puritánského bostonského duchovního z Nové Anglie, Cottona Mathera, který se ve svém Pastýřském listu k anglickým zajatcům v Africe obrátil nekompromisními slovy: „*Kdo vás vydal africkým pirátům? Byl to Pán, proti němuž jste zhrěšili*“. Podle Mathera byla strůjcem osudu zajatců jejich vlastní nevíra. „*Nemůžete se teď obracet se svými steny na své manželky, na své rodiče, na své soucitné příbuzné ..., nýbrž se s nimi musíte obracet na Boha a Pána Ježíše Krista*“²⁶⁰.

Vzhledem k této situaci si britští zajatci velice často ve svých dopisech stěžovali na liknavost představitelů své země. Roku 1716 si například Thomas Meggison stěžoval své ženě, že „*o všechny národy se někdo stará, jen ubozí Angličané nemají pro své lidi žádnou pomoc, leda snůšku lží a vytáček*“²⁶¹. John Willdon ve svém dopise také poznamenal: „*myslím, že všichni křesťané v Anglii na nás zapomněli, poněvadž nám neposlali žádnou pomoc, nikdy za dobu, kdy jsme v otroctví*“²⁶². Roku 1693 zas Francis Brooks úpěnlivě žadal Marii Stuartovnu a Viléma III. Oranžského, aby věnovali pozornost bídným podmínkám otroctví, ve kterých mnoho jejich poddaných žije spolu s dalšími křesťany. Podle svědectví Brookse bylo na Ismá'ílově dvoře 340

²⁵⁸ Matar. 29.

²⁵⁹ Milton. 158.

²⁶⁰ Ibidem. 164.

²⁶¹ Matar. 27.

²⁶² Milton. 115.

anglických otroků déle než deset let; i přes naléhavé prosby se však z královy strany nedočkali žádného řešení své situace²⁶³.

Jiný přístup Anglie projevila, když do zajetí roku 1681 padlo asi sedmdesát vojáků z její tangerské posadky. Zajetí armádních složek bylo vnímáno jako součást válečného aktu, který si žádal urgentní řešení²⁶⁴.

4.3 Útěky ze zajetí

Když zajatci viděli, že je jejich vykoupení málo pravděpodobné, rozhodli se vzít osud do vlastních rukou a pokusit se o útěk. Tyto pokusy byly zaznamenány především u zajatců britského původu, kteří měli na vykoupení ze všech zajatců nejmizivější vyhlídky²⁶⁵. Možností jak takový útěk provést bylo více. Když už se zajatcům podařilo v tajnosti opustit *matmúry*, věznice nebo obydlí svých pánů, pokoušeli se dostat pryč z Maroka například na lodích evropských obchodníků²⁶⁶. Pokud byli drženi v blízkosti moře, občas se jim také dařilo pěšky dosáhnout některého z evropských posádkových měst na marockém pobřeží. Příkladem takového odvážného činu je osud čtyř zajatců, kterým se roku 1642 na radu Portugalce podařilo opustit městské hradby Salé a pěšky se dostat do Ma'múry, která byla tou dobou pod nadvládou Španělů²⁶⁷. Rafinovanější útěk se podařil Gilbertu Youngovi, který byl v listopadu 1669 zajat a

²⁶³ Matar. 28.

²⁶⁴ Milton. 52-63.

²⁶⁵ Matar. 31.

²⁶⁶ Amīlī. 158.

²⁶⁷ Matar. 31.

odveden do Tetuánu. Tam si zakoupil džallábu²⁶⁸, pokrývku hlavy a košili, a další den brzy ráno z Tetuánu utekl a zamířil do Tangeru, kde jej přijala britská posádka²⁶⁹.

Možnost útěku z Ismá'ílova Miknásu byla pro Evropany mnohem obtížnější. Miknás od atlantského pobřeží dělil přibližně čtyř až pětidenní pochod²⁷⁰. Po roce 1672 bylo také Maroko centralizované a Ismá'ílův aparát měl přehled nad vším, co se v nížinách dělo. Země byla také plná donašců, kteří spolu se sultánovy černými gardami sledovali veškerý pohyb otroků či konvertitů. Výsledkem sultánovy dobovatelské politiky zbyly také na pobřeží jen dvě místa s evropskými posádkami – španělská Ceuta a portugalský Mazagan. Nejprve bylo potřeba vybrat správnou denní dobu. Busnot doporučoval období slunovratů, kdy „*Mauři nespí na polích, nemajíce na hlídání obilí ani ovoce, a velká vedra již pominula*“. Germain Moüette zase konkrétně radil pátky, protože tou dobou Maročani a především sultánovy černé gardy tráví mnoho času v mešitách²⁷¹. Z důvodu co nejnižšího rizika prozrazení se navíc musely veškeré pochody odehrávat za noci. Po cestě měli otroci jen mizivé naděje najít k snědku víc, než různé rostlinky a hmyz. Proto bylo nutností si jídlo dopředu po troškách schovávat, což vzhledem k jeho nízkým přídělům nebylo ani trochu jednoduché. Ještě větším problémem byla voda, protože pokud se někde vyskytovaly prameny se stálým tokem vody, byly obklopeny lidským osídlením. Z Miknásu se navíc nedalo utéct s více než čtyřmi až devíti litry vody²⁷².

Pokud byli prchající otroci majetnější, mohli využít služeb profesionálního průvodce, kterému si říkalo *mutadáwir*. Ten byl za určitou částku schopen zájemce dovést z předměstí Miknásu k branám nejbližší evropské enklávy. Přestrojeni za kupce na cestách prováděli noční pochody, zatímco přes den se ukrývali v jeskyních a lesích. Mutadáwirové však nikdy svým

²⁶⁸ tradiční marocký splývavý oděv.

²⁶⁹ Matar. 31-32.

²⁷⁰ Milton. 196.

²⁷¹ Ibidem.

²⁷² Ibidem. 197.

klientům nepomáhali dostat se z miknáské věznice, a ani se jim nestarali o potravu. Sami dost riskovali, protože když byly jejich praktiky odhaleny, hrozily jim kruté tresty, velice často končící smrtí²⁷³. Když proto vycítili jakékoliv nebezpečí, okamžitě svého klienta opustili, nebo dokonce i zabili²⁷⁴.

Zajatci, kterým se poštěstil návrat do vlasti, byli často důležitým zdrojem informací. Byli tázáni na jména lodí²⁷⁵, které byly zajaty, na počet krajanů, kteří byli s nimi drženi v zajetí, na výši výkupného, které bylo požadováno, či na podrobnější informace, jako například jestli jejich druhové v průběhu korzárského útoku bojovali, prchli z lodě, nebo ve snaze zachovat si své životy předali zboží bez boje. Otázky byly také samozřejmě směřovány na vojenskou připravenost saléských korzárů, či mauláj Ismá'íla. Například z výpovědí tří mužů, kteří se vrátili ze Salé v dubnu 1626 bylo potvrzeno to, co již vypověděli navrátilci před nimi: v Salé bylo drženo mezi 1200 až 1400 britských zajatců²⁷⁶.

²⁷³ dle svědectví Busnota například byli dva odhalení mutadáwirové přibiti k miknáské městské bráně, kde je rozsápala divá zvěř. Na popravišti skončil i obyčejný Maročan, který před rokem 1693 dopomohl k útěku Francisi Brooksovi. Milton. 198., Matar. 20.

²⁷⁴ Milton. 197.

²⁷⁵ tato informace byla obzvláště důležitá, protože zároveň dokázala odpovědět na otázku, které lodě se potopily.

²⁷⁶ Matar. 32-33.

Závěr:

Tématika křesťanských otroků v Maroku 17. století je velice rozsáhlá a zahrnuje mnoho rozličných životních osudů. Vezmeme-li v úvahu veškeré informace, které nám tato práce přinesla, dá se zobecnit, že zajatí křesťané v Maroku žili v naprosté většině případů ve velice nelidských a velice nuzných podmínkách. Poté, co byli zajati saléskými korzary na moři, byli uvrženi do podzemních žalářů, *matmúr*, které byly vlhké, stísněné a plné nepříjemného hmyzu. Jako potrava jim byly podávány nedostatečné porce černého chleba s vodou. Když nadešel den trhu, museli si projít potupou svého vlastního „prodeje“ a pokud měli štěstí, brzy se dostali do rukou katolických vykupitelských řádů, které v Maroku v zájmu zajatců působily. Většina z nich ale po několik let zůstávala v marockém zajetí jako levná pracovní síla. Po roce 1672, když se k moci dostal ‘alawíjský sultán mauláj Ismá‘íl, byli křesťané místo na tržiště odváděni rovnou do Miknásu, kde museli pracovat na nikdy nekončící stavbě Ismá‘ílova miknáského paláce. Vzhledem k životním podmínkám, kterým tito křesťané v Miknásu čelili, to již byli otroci, spíše než zajatci. Od rána do večera vykonávali ty nejtěžší stavební práce, zatímco byli sultánovými černými gardami trestáni za každou prodlevu, a k jídlu dostávali jen vodu a trochu chleba z nahnilé mouky. V Miknásu byli otroci shromažďováni ve velké věznici, ve které ovšem panovaly velice podobné podmínky jako v *matmúrách* v Salé a jinde.

Jedinou šancí na zlepšení životních podmínek představovala pro zajatce konverze. Konverze sice mohla Evropanům přinést nové možnosti, ale jen málokdy plnou svobodu. Většina zajatců i po své konverzi nadále sloužila svým pánům.

Výrazných výsledků dosahovaly v Maroku křesťanské misie, zvláště pak františkáni, kteří pro své svěřence představovali duševní oporu a starali se i o jejich fyzické zdraví stavbou nemocnic a lékáren. Křesťanské misie byly také hlavními zprostředkovateli vykoupení zajatců z Maroka do jejich vlasti. Domů se však mohli zajatci také dostat i dalšími cestami, jako

například výměnou za jiné zajatce, vojenským či diplomatickým zásahem, nebo koneckonců i útekem.

Podstatné je zmínit, že křesťanští zajatci pobývající v Maroku 17. století byli pro tuto zemi velkým přínosem. Od zformování prvních korzářských výprav až do nástupu mauláj Ismá'íla k moci byli zajatci pro Maroko velice výdělečným zbožím, které bylo směňováno především za vojenský materiál. Tento materiál spolu s ukořistěnými loďmi umožnil zemi, jejíž pobřeží by jinak bylo velice rychle kolonizováno, aby své území bránila proti evropské expanzi. Také zkušenosti mnohých konvertitů, kteří byli například profesionálními dělostřelci, nebo uměli vyrábět zbraně, byly v Maroku neocenitelné. Největším přínosem byli tito konvertité pro samotného Ismá'íla. Nebýt jich, jen těžko by dosáhl takového mocenského vzestupu a centralizace. Dalším výrazným přínosem křesťanských zajatců a otroků bylo, že se jejich otázka stávala součástí diplomatických jednání, a tedy prostředkem k usměrňování politiky evropských mocností vůči Maroku.

V konečném důsledku byly osudy křesťanů v marockém zajetí také nepřímou cestou přínosné i pro samotnou Evropu. Pro Evropany bylo „maurské“ zajetí zcela novou zkušeností. Byli to přece oni, kdo dobýval nové světy, a kdo měl nad ostatními kulturami navrch. Když zprávy o utrpeních evropských zajatců dorazily na Starý kontinent, byli jeho obyvatelé pochopitelně otřeseni. Výsledkem však byl nárůst zájmu veřejnosti o Severní Afriku a islámský svět obecně. Roku 1649 tak byl například v Anglii poprvé vydáván překlad Koránu z pera Alexandera Rosse, zvaný *The Alcoran of Mahomet*²⁷⁷.

Problematika křesťanských zajatců v Severní Africe také v Evropě nastolila otázku odpadlictví od víry. Ačkoliv nebyl islámský svět zdaleka jediným místem, kde mohli křesťané padnout do zajetí, zajetí mezi muslimy bylo Evropany vnímáno jako nejnebezpečnější. Zatímco

²⁷⁷ Milton. 163.

běžné zajetí zahrnovalo především zajetí těla, to islámské mohlo zasáhnout i duši, čímž hrozilo, že by se křesťan mohl zříci svého náboženství. Odpadnutí od víry bylo vnímáno jako zločin. Samuel Hartlib například ve svém díle *Remonstrance* z roku 1644 poznamenal, že „*chudoba přiměla některé, kteří by jinak žili ctnostným životem, k podvodům, lhaní, krádežím, vraždám, poturčení a podobně*“²⁷⁸. Zajímavostí je, že toto „poturčení“ bylo v 17. století vnímáno jako velice komplexní záležitost, týkající se jak ducha, tak i těla. Již v popisovaného „procesu konverze“ jsme mohli vidět, že obléknutí si „maurského oděvu“ bylo jednou z hlavních součástí rituálu. Také na případu Pellowa je viditelné, že ačkoliv Pellow po dlouhém týráním princem as-Safá' ke konverzi nakonec svolil, islámský oděv si stále odmítal na sebe vzít, což mu přineslo jen další trýzeň. Gilbert Young, o němž již také padla zmínka, a kterému se z Maroka roku 1669 podařilo prchnout, si také pro svůj útěk musel obstarat islámský oděv. V tomto oděvu jej místní pravděpodobně považovali za konvertitu, a nepřišlo jim tedy divné, že se může volně pohybovat po krajině. Zároveň pravděpodobně nepředpokládali, že by takovýto „konvertita“ v islámském oděvu mohl chtít utéct do křesťanské země.

x x x

Ačkoliv bylo cílem této diplomní práce předložit co nejucelenější pohled do osudu křesťanských zajatců v Maroku 17. století, její přínos se na toto neomezuje. Tato práce nám také otevírá možnosti pro srovnání životních podmínek křesťanských zajatců s podmínkami, kterým čelili muslimští zajatci v Evropě, popřípadě černí otroci v Severní Americe.

²⁷⁸ Matar. 2.

Seznam použité literatury:

ABUN-NASR, Jamil M. *A history of the Maghrib in the Islamic period*. 3rd ed. Cambridge : Cambridge University Press, 1987. 472 s. ISBN 0-521-33767-4.

AMĪLĪ, Ḥasan. *Al-Ġihād al-Baḥrī bi Maṣabb Abī Raqrāq : Ḥilāl al-Qarn al-Sābi‘ ‘Ašar al-Milādī*. Al-Muḥammadīja : Ġāmi‘at al-Ḥasan al-Ṭānī, 2006. 358 s.

BENNIS, Abdelhay. Al-Bi‘tāt ad-Dīnīja al-Isbānīja ilā al-Maġrib wa Dawruhā Ḥilāla an-Niṣf at-Ṭānī min al-Qarn as-Sābi‘ ‘Ašar al-Milādī. In *Al-Maġrib wa Isbānījā ḥilāla al-Qarn as-Sābi‘ ‘Ašar*. Mohammed Salhi. Rabat : Mansūrāt Kullījat al-Ādāb bi ar-Ribāt, 1997. s. 29-46. Nadawāt wa Munāzarāt. ISBN 9981-825-86-7.

The Encyclopaedia of Islam : Vol. VIII, NED-SAM. C.E. Bosworth, E. van Donzel, W.P. Heinrichs, G. Lecomte. 2nd ed. Leiden : E.J. Brill, 1995. 1056 s. ISBN 90-04-09834-8.

The Encyclopaedia of Islam : Vol. IX, SAN-SZE. C.E. Bosworth, E. van Donzel, W.P. Heinrichs, G. Lecomte. 2nd ed. Leiden : E.J. Brill, 1997. 920 s. ISBN 90-04-10422-4.

COCHRAN, John. *A Second Catalogue Of Manuscripts, In Different Languages On Theology*. London : Ibotson & Palmer, 1837. 204 s.

FLANNERY, John. The Trinitarian Order and the Ransom of Christian Captives. *Al-Masāq : Islam and the Medieval Mediterranean*. August 2011, vol. 23, no. 2, s. 136-144.

GOTTREICH, Emily. On the Origins of the Mellah of Marrakesh. *International Journal of Middle East Studies*. May 2003, vol. 35, no. 2, s. 287-305.

ḤARRĀZĪ, Badī‘a. *Tārīḥ al-Kanīsa al-Naṣrānīja fī al-Maġrib al-Aqṣā*. Rabat : Mansūrāt al-Ma‘ārif, 2007. 410 s. ISBN 9954201467-9789954201466.

KOSTAM, Angus. *Pirāti 1660 – 1730*. Praha : Grada, 2008. 64 s. Militaria. ISBN 978-80-247-2373-0.

MATAR, Nabil. England and Mediterranean Captivity, 1577-1704. In *Piracy, Slavery, and Redemption : Barbary Captivity Narratives from Early Modern England*. Daniel J. Vitkus. 1.st ed. New York : Columbia University Press, 2001. s. 1-52. ISBN 0-231-11905-4.

MAZIANE, Leila. *Salé et ses corsaires, 1666-1727*. Caen : Presses universitaires de Caen, 2007. 362 s. ISBN 978-2-84133-282-3.

MEYERS, Allan R. Class, Ethnicity, and Slavery: The Origins of the Moroccan 'Abid. *The International Journal of African Historical Studies*. 1977, vol. 10, no. 3, s. 427-442.

MILTON, Giles. *Bílé zlato*. Zdenek Kubeš. Vyd. 1. Praha : BB/art, 2005. 302 s. ISBN 80-7341-614-X.

Dictionnaire des orientalistes de langue française. François Pouillot. Paris : IISMM - Karthala, 2008. 1007 s. ISBN 978-2-84586-802-1.

SCHUTTE, O. *Repertoria vertegenwoordigers in Nederland en in het buitenland 1584-1810*. 's-Gravenhage : Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, 1976. 520 s. ISBN 9024719682.